

प्रकाशक र विशेष सल्लाहकार

भिक्षुणी धम्मवती

फोन: ४२५९४६६

सम्पादक

भिक्षुणी वीर्यवती

फोन: ४२५९४६६

सम्पादन सहयोगी

भिक्षुणी शुभवती

व्यवस्थापकहरू

चिनीकाजी महर्जन

फोन: ९८४१२५२६६२

ज्ञानेन्द्र महर्जन

फोन: ४२७५३७७, ९८४१३६६५९४

ध्रुवरत्न स्थापित

फोन: ९८४१२६३३५५

सह-व्यवस्थापक

इन्द्रमान महर्जन

फोन: ९८४१४३४५७२

कार्यालय

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

धर्मकीर्ति विहार

श्रीघः नघः टोल

पोष्ट बक्स नं. ४९९२, काठमाडौं

फोन: ४२५९४६६

बुद्ध सम्बत् २५६३

नेपाल सम्बत् १९४०

इस्वी सम्बत् २०२०

बिक्रम सम्बत् २०७६

विशेष सदस्य रु. २०००/-
वा सो भन्दा बढी
वार्षिक रु. १००/-
यस अङ्को रु. १०/-

धर्मकीर्ति
(बौद्ध मासिक)

THE DHARMAKIRTI
A Buddhist Monthly
9th FEB 2020

वर्ष- ३७

अङ्क- १०

सि पुन्हि

माघ २०७६

पुण्यवान् व्यक्तिलाई यसलोक र परलोक दुबैमा आनन्दको अनुभव हुन्छ । आफूले पुण्य गरेको कार्यबाट आनन्दित हुनेछ । परलोकमा पुगेर यहाँभन्दा पनि धेरै आनन्द प्राप्ति हुनेछ ।

पापी व्यक्तिलाई यहाँ पनि परलोकमा पनि दुबै लोकमा ताप हुन्छ । आफूले गरेको पापकार्यको विचारले मनमा सन्ताप हुनेछ । दुर्गतीमा पुगेर उसलाई भन बढि ताप हुनेछ ।

अरूको गाई चराउने गोठालाले दूध प्राप्त गर्न नसके जस्तै धर्मको कुरा गर्न जान्ने तर धर्म अनुसारको आचरण नगर्ने व्यक्तिलाई श्रमणत्वको फल प्राप्त हुन सक्दैन ।

अलिकति मात्र धर्मको कुरा गर्न जान्ने भएतापनि धर्मानुसार आचरण गर्ने राग, द्वेष र मोहलाई हटाई राम्ररी धर्मावबोध भएर आफ्नो चित्तलाई क्लेशबाट हटाई, इहलोक र परलोकको चिन्ता गर्ने व्यक्तिलाई श्रमणत्व फल प्राप्त हुनेछ ।

आफ्नो भाग्यको निर्माता हामी आफैँ

प्रकृति र मानिस बिच घनिष्ठ सम्बन्ध रहेको छ । किनभने प्रकृति अन्तरगत रहेका मानिसले यसको नियम पालन गर्न अत्यावश्यक भइरहेको हुन्छ । प्रकृतिको स्वभाव धर्म अनुसार आफूलाई व्यवहारमा उतार्न सकिएन भने हामीले यसको दण्ड भोग्नु पर्ने हुन्छ । स्वार्थी, छलकपटी, बेइमानी र जालसाजी जस्ता प्रकृति विरुद्धको दुषित व्यवहार गर्ने व्यक्तिलाई यसले दण्ड अवश्य भोगाउने गर्छ । त्यसैले भगवान् बुद्धले धम्मपद (बुद्ध वचन) को गाथा (नं. १३७ देखि १४० सम्म) मा भन्नुभएको छ -

- जसले आफ्नो नीजि स्वार्थको लागि अरुलाई हानी नोक्सानी हुने जालसाजीपूर्ण कार्य गर्छ, जसले दण्ड भोग्न नपर्ने निर्दोषी व्यक्तिलाई दण्ड दिनेगर्छ, र निर्दोषी व्यक्तिलाई दोष लगाउँछ, उक्त व्यक्तिलाई प्रकृतिले यी दश प्रकारका दण्ड भोगाउने गर्छ ।

- (१) असह्य रूपले टाउको दुख्ने रोग लाग्नेछ ।
- (२) आफूसंग भएको सम्पत्ति विनाश हुँदै जानेछ ।
- (३) अङ्गभङ्ग हुने गरी दुर्घटना हुनेछ ।
- (४) भयानक रोग लाग्नेछ ।
- (५) पागल हुनेछ ।
- (६) राज्यको तर्फबाट ठूलूला दण्ड आदि भयहरू आइपर्नेछ ।
- (७) अनेक लाञ्छना लागी निन्दित र अपहेलित हुनुपर्नेछ ।
- (८) आफ्ना नाता कुटुम्बहरू बिनाश हुँदै जानेछ ।

(९) आफूसंग भएका भोग सम्पत्ति पनि बिनाश हुँदै जानेछ ।

(१०) घर आगलागी हुनेछ र मरणोपरान्त पछिको चित्तले राम्रो गति पाउन नसकी दुःखको भूमरीमा फस्नु पर्नेछ ।

त्यसैले भगवान् बुद्धले भन्नुहुन्छ -

“सुनाथ धारेथ चराथे धम्मे”

अर्थात्,

पहिला ध्यान दिएर सुन । अध्ययन गर । चिन्तन मनन गरी बुझ्ने कोशिस गर । मनमा धारण गर । ठीक लागेमा आचरण गर ।

माथि उल्लेखित प्राकृतिक दण्डलाई विचार पुऱ्याई मन, वचन र शरीरले गर्ने कार्य र कुरा थुरु गर्नु अगाडि नै एकपटक सोचौं ।

“मैले अरुलाई जुन व्यवहार गर्न गइरहेको छु, त्यही व्यवहार मलाई अरुले गर्न आए मलाई मन पर्छ वा पर्दैन ? यदि आफूलाई उक्त व्यवहार मन पर्छ भने मात्र अरुलाई पनि गर्नु । यदि आफूलाई मन पर्दैन भने अरुलाई पनि कदापि नगर्नु ।”

कसैले हामीलाई विना कारण गाली गर्ने, दुःख दिने मन पर्दैन भने हामीले पनि अरुलाई उक्त कार्य गर्न भएन । आफ्नो स्वार्थको वसमा गई अरुको हक छिन्ने प्रवृत्ति नै अधार्मिक र प्राकृतिक नियम विपरितको कार्य हुन जान्छ ।

यसरी हामीलाई प्रकृतिले भाग्य र दशा छान्ने मौका दिइरहेको छ । जानिएन भने दशा र जान्यौं भने भाग्य लिन सक्छौं हामीले । त्यसैले आफ्नो भाग्य र दशाको निर्माता हामी आफैँ हौं ।

मनलाई कसरी वशमा राख्न सकिन्छ ?

📖 सत्यनारायण गोयन्का

(पूज्य गुरु श्री सत्यनारायण गोयन्काजीद्वारा महाराष्ट्रको प्रख्यात शहर नासिकमा रहेको “रमाबाई आम्बेडकर गर्ल्स हाई स्कूल” मा सन् १९९८ मा दिनु भएको तीन दिवसीय धारावाहिक प्रवचनको दोस्रो दिनको प्रवचन)

मनलाई वशमा राख्ने अनेक तरिकाहरू छन् । अध्यात्मको धेरै पुरानो ठाउँ भारतमा अनेक प्रकारका विद्याहरू जन्मिए, हुर्किए, बिकृत भए, नष्ट भए । ती मध्ये एउटा यस्तो तरिका पनि थियो । जस्मा एउटै शब्दलाई पटक-पटक दोहोर्‍याउने । जस्तो यो नाडी घडी लगाएको छ भने यो शब्द पटक पटक घडी घडी-घडी घडी भनेर दोहोर्‍याइरह्यो भने मन एकाग्र हुन थाल्छ । आमाले आफ्नो बच्चा सुताउन लोरी गाए भैं, बाबु राजा नुनु गर – बाबु राजा नुनु गर । यस्तो सुन्दा-सुन्दै साँच्चै बच्चा निदाउँछ । उनको मन सुत्छ । हाम्रो मनको स्वभाव यस्तो छ । तर मान्छे घडी-घडी भनेर किन दोहोर्‍याउँछ, त्यसमा केही स्वाद छैन । त्यसैले यहाँका सन्त व्यक्तिहरूले आ-आफ्नो श्रद्धा भएका देवी- देवता, ईष्टदेव, ईश्वर, परमात्मा, सन्त पुरुष या गुरुमहाराज आदिको नाम दोहोर्‍याउन भने । अब उहाँहरूले यसरी नाम दोहोर्‍याए भने मुक्त हुने कुरा पनि थपिदिनुभयो ।

कुनै पनि शब्दलाई पटक-पटक दोहोर्‍यायो भने मन एकाग्र हुन थाल्छ । मन एकाग्र हुन थाल्यो भने सुधार गर्ने अर्को पाईला बढाउन सकिन्छ । यो एउटा तरिका धेरै पहिला देखि नै चल्दै आएको थियो, आज पनि चलिरहेको छ । मनलाई एकाग्र गर्ने एउटा अर्को तरिका अनुसार कुनै एउटा वस्तुलाई लगातार हेर्ने र केही समयपछि आँखा बन्द गर्ने, फेरि हेर्ने-फेरि बन्द गर्ने । केही दिनको यस्तो अभ्यास पछि बन्द आँखा सामू पनि त्यो वस्तु प्रकट हुन थाल्छ । जुन देवी, देवता, ईश्वर प्रति आफ्नो श्रद्धा छ उस्को मूर्तिलाई हेरेर यस्तो अभ्यास गर्न थाल्यो भने बन्द आँखा सामू पनि प्रकट हुन थाल्छ । बस, ध्यान गर्ने एउटा मार्ग प्राप्त भयो । अर्को एउटा तरिका- जोडले कुनै घण्टी बजाउँदा आवाज गुन्जिन्छ । त्यस आवाजलाई सुनिरहने । आवाज बन्द भए पछि फेरि घण्टी बजाउने ।

फेरि आवाज सुन्दै रहने । यस्ता अनेक तरहका आलम्बन छन् जस्को सहारामा मन एकाग्र हुन थाल्छ ।

तर भारतको पुरानो विद्या विषयनाले यी आलम्बनहरूलाई स्वीकार गर्दैन । किनकि चित्त एकाग्र गर्नु र मनलाई निर्विचार गर्नु मात्र विषयनाको अन्तिम लक्ष्य होइन । यसको अन्तिम लक्ष्य चित्तलाई विकार विहीन बनाउनु हो । चित्त विचार विहीन हुनु राम्रो हो, यसले धेरै लाभ दिन्छ तर अन्तिम लक्ष्य निर्विकार गर्नु हो, जसबाट चित्त निर्मल हुन्छ, विकार विहीन हुन्छ । त्यहाँसम्म पुग्नको लागि त्यहाँसम्म पुर्‍याउने आलम्बनको आवश्यक पर्दछ, जहाँ विकार उत्पन्न हुन्छ त्यहाँ पुगनु पर्छ, विकारको जरासम्म पुगनु पर्छ ता कि सहज पूर्वक त्यसबाट छुटकारा प्राप्त होस् । यस विद्यामा जुन आलम्बन लिएको छ त्यो स्वाभाविक स्वासको हो ।

स्वासको अभ्यास गर्ने होइन, जसरी स्वास भित्र आईरहेको छ केवल त्यसलाई थाहा पाईराख्ने त्यस्तै जसरी स्वास बाहिर गइरहेको छ त्यसलाई थाहापाईराख्ने, केवल साक्षीभावले जानिराख्ने । छिटो-छिटो चलेको छ भने कम गर्न नखोज्ने त्यस्तै मसिनो आएको छ भने गाडा गर्न नखोज्ने । जस्तो आएको छ जस्तो गएको छ त्यसलाई त्यस्तै थाहापाउने ।

यस आलम्बनले चित्त एकाग्र हुन्छ । यसले चित्तमा विकार उत्पन्न हुने ठाउँसम्म पुर्‍याउँछ । अब कसरी पुर्‍याउँछ काम गर्दै जाँदा स्पष्ट हुँदै जान्छ । किनकि सारा मार्ग आफू भित्र के भईरहेकोछ त्यसलाई थाहा पाउने मार्ग हो । आफ्नो मनलाई कुनै विषयमा लगाएर एकाग्र गर्यो, कुनै काल्पनिक आलम्बनमा लगाएर एकाग्र गर्‍यो भने राम्रै हुन्छ कि मनको माथिल्लो तह शान्त बन्दछ । तर मनको भित्री भागको जुन प्रतिक्रिया गरिरहने स्वभाव छ त्यसलाई तोड्न पाउँदैन । त्यहाँसम्म पुग्नको लागि कुनै माध्यम चाहियो जस्को सहारामा मन त्यस भागसम्म पुगिन्छ । त्यसैले स्वास जस्तो आएको छ त्यस्तै थाहापाउनु । आएको छ भने आएको छ, गएको छ भने गएको छ । केही गर्नु पर्दैन, न स्वासको अभ्यास गर्नु छ न प्राणायाम नै गर्नुछ, न कुनै उपक्रम नै गर्नुछ ।

जस्तो आएको छ त्यसलाई तटस्थभावले थाहापाउनु छ । मानौं आफू नदीको किनारमा बसेको छ अचल छ र नदी बगिरहेको छ । बगेको नदी बगिरहन्छ, न त्यसलाई रोक्न सक्छौं, न छिटो गर्न सक्छौं । जस्तो छ त्यस्तो आफ्नो स्वभावले बगिरहन्छ, आफू किनारमा बसेर हेरिरह्यो ।

हामी आफ्नो मनलाई श्वासमा लगायौं र हेरिरह्यौं, अनुभव गरि- रह्यौं श्वास आईरहेछ, गईरहेछ । लामो छ, छोटो छ ।... यो भन्दा सजिलो काम अरु के नै छ ? स्वास आफूसंग जहिले पनि साथ नै हुन्छ, बाचुञ्जेल आफू सित नै रहिरहन्छ । जब मन हुन्छ तब स्वास हेर्न सकिन्छ । त्यो भन्दा पनि यसलाई हेर्न कुनै मिहिनात कुनै परिश्रम गर्नु पर्दैन । तर जब दश दिनको शिविरमा सम्मिलित हुन आउँछौं । तब थाहा पाउँछौं कि यो त ज्यादै गाह्रो काम रहेछ । केवल आईरहेको-गईरहेको स्वासलाई थाहापाउनु, त्यो पनि यस्तो गाह्रो । दुई पटक स्वास हेर्न पाएको हुँदैन मन भाग्छ । फेरि होशमा आउँछ कि मन भाग्यो । अरु कुनै काम गर्नु छैन केवल स्वास हेर्नुछ यसमा गाह्रो कुरा के छ ?

जसरी आफू नदीको तटमा बसेर नदी बगेको हेरिरहेको छ त्यस्तै गरि यहाँ स्वासको प्रवाहलाई हेरिरहनु । तर दुई स्वास पनि हेर्न सक्दैन, तुरून्त भागी हाल्छ, फेरि फेरि भाग्छ... यस्तो अवस्थामा नयाँ साधक-साधिका निराश हुन्छ र आफ्ना आचार्यलाई भेट्न आईपुग्छ, गुरुजी म के गरौं मेरो मन त स्वासमा टिक्दै टिक्दैन । तब उनलाई ब्याकुल नहुने सल्लाह दिइन्छ ।

मन स्वासमा टिकेन भनेर दिक्क मान्न थाल्यो, यो मेरो कस्तो मन स्वास हेर्न नै सक्दैन ? कस्तो मन लिएर बाँचेछु ? यस्ता अनेक भाव मनमा आउँछ । तर यस्तो क्रोध गर्नु हुँदैन, क्रोध गर्न थाल्यो भने त ब्याकुल हुन्छ नै । क्रोध चाहे आफूमा गर बा अरु प्रति गर, क्रोध त क्रोध नै हो । यस स्थितिलाई स्वीकार गर्नु । यस समयको सत्य यही कि मेरो मन चञ्चल छ । बस, फेरि शुरू गर्ने, फेरि स्वासमा लगाउने, फेरि भट्किन्छ, फेरि स्वीकार गर्ने । यसरी गर्दै-गर्दै धेरै कुराहरू सिक्किन्छ, आफ्नो मनको बारेमा थाहा हुन्छ । आफू बारे जान्नु यस्को लक्ष्य हो ।

बाहिरको सत्यलाई मात्र हेर्न थालियो भने भित्रको सत्य थाहापाउन सक्दैन आफूबारे ज्ञान भएन भने सारा जीवन भ्रम-भ्रान्तिमा बित्छ । एकजना सन्तले भनेका छन्-

बाहर भीतर एको सच है, यह गुरु ज्ञान बताई रे

कोही असल गुरु थियो होला त्यसैले उहाँले सिकाउनु भयो कि बाहिर र भित्र एउटै सत्य छ । प्रकृतिको नियमले जुन काम बाहिर गर्छ त्यही काम भित्र पनि गर्छ । तर

नानक बिन आपा चीन्हे, कटे न भ्रम की काई रे ।

नानकले थाहा पाए, किताब पढेर होइन, प्रवचन सुनेर होइन अथवा चिन्तन-मन गरेर होइन । आफ्नो अनुभवले थाहापाए तब नै भनियो कि आफूले आफूलाई नचिनिक्न, आफूले आफूलाई थाहा नपाईकन भ्रम मेट्दैन, भ्रान्ति मेट्दैन । सारा जीवन भ्रान्तिमा नै व्यतीत हुन्छ ।

आफू भित्र विकार कसरी बन्दछ, यसको जानकारीको लागि आफू भित्रको सत्य जान्नु जरूरी छ । आफू भित्र विकार सम्बर्धन हुँदै-हुँदै कसरी टाउकोमा चढ्छ । यी सबै किन हुन्छ ? यी सबै थाहापाउनको लागि नै अन्तरमुखी हुनु आवश्यक छ ।

स्वास हेर्दा-हेर्दै थाहा हुन्छ कि मन भाग्छ त कहाँ भाग्छ ? जति पनि विषयमा भाग्छ ती सबैको गणना गच्यो भने साध्य हुँदैन । तर कहाँ भाग्यो भनेर ध्यान पूर्वक हेरिन थाल्यो भने दुई क्षेत्र सामू आउँछ । दुई क्षेत्रमा एउटा त भूतकालको क्षेत्र पहिला यस्तो भएको थियो, त्यस्तो भएको थियो, अर्को भविष्यको क्षेत्र यस्तो हुनेछ- त्यस्तो हुनेछ, यस्तो गर्छु- यस्तो गर्दिन; यी नै कुराहरूमा घुमिरहन्छ । भूतकालमा अथवा भविष्यकालमा मन घुम्न थाल्छ, अब मनको स्वभावलाई बुझ्दै जान्छ । हामीले मनको बारेमा, आफ्नो शरीरको बारेमा, मनमा उत्पन्न हुने विकारको बारेमा जानकारी राख्नु पर्छ, तब विकारबाट छुटकारा पाइन्छ, अन्यथा कसरी मुक्ति पाइन्छ ? भूतकालमा होस् अथवा भविष्यकालमा कस्तो प्रकारको चिन्तन चल्दछ, कस्तो प्रकारको विचार आउँछ, कति विचार मनमा आउँछ, यस्को त ठेगाना नै छैन ! तर ती दुईवटा कुरा राम्ररी बुझिन थाल्छ कि भूतकालमा जुन विचार चलेको थियो त्यो एकदम रमणीय थियो भने फेरि सपना देख्न थाल्छ कि भविष्यमा यस्तो होस्- उस्तो होस् बडो मजा लाग्छ । यस्तै भूतकालमा कुनै नराम्रो घटना घटेको थियो भने भविष्यकालमा कहिल्यै त्यस्तो नहोस् भन्ने कल्पना हुन थाल्छ ।

जुन मनपर्ने हुन्छ त्यो सुखद हुन्छ ! आफूले आफूभित्र के भइरहेकोछ जाँच्नु पर्छ, एक जना वैज्ञानिकले भैं विश्लेषणात्मक अध्ययन गरेर हेर्दछ कि चाहे भूतकालमा चलेको विचार होस् अथवा भविष्यमा चलेको विचार

मनपर्ने भयो भने सुखद् हुन्छ । यो सत्य हो सबैलाई यस्तै हुन्छ । त्यस्तै जब जब अप्रिय विचार चल्छ तब-तब दुःखद् लाग्छ । यो पनि सत्य हो, सबैलाई त्यस्तै हुन्छ । जब मनमा सुखद् विचार आउँछ, मनको एक भागले चाहन्छ कि यस्तो बार-बार होस्, यस्तो भईरहोस् । मनपर्ने हो नि त्यसैले बार-बार होस् भन्ने भावना आउँछ । त्यस्तै अप्रिय विचार आएको छ भने दुःखद् लाग्छ र मनको एक भागले प्रतिक्रिया गर्दछ कि यस्तो नहोस् । यो त मनको स्वभाव भयो । यस्तो प्रतिक्रिया गर्ने मनको स्वभाव बनिसक्यो ।

यो जुन चाहियो-चाहियोको चाहना छ त्यसलाई पुरानो भाषामा राग भनिन्थ्यो । रागको अर्थ आसक्ति हो । जुन मन पर्ने छ त्यसप्रति आशक्ति हुनु र जुन मननपर्ने छ त्यस प्रति द्वेष जागनु । मनमा प्रतिक्षण कुनै न कुनै विचार आउँदै रहन्छ । विचार सुखद् छ भने राग उत्पन्न हुन्छ र आसक्ति हुन्छ, विचार दुःखद् छ भने द्वेष उत्पन्न हुन्छ । मनको कस्तो स्वभाव बन्यो ? राग जगाए पनि द्वेष जगाए पनि मन त व्याकुल हुन्छ अर्थात् व्याकुलता बढ्दै रहन्छ । तब बुझ्न थाल्छ कि व्याकुलता अर्थात् विकारको उत्पत्ति कहाँ हुन्छ ?

शिविरमा एकदिन, दुईदिन, तीनदिन बितेपछि सत्य प्रकट हुन थाल्छ । हाम्रा अग्रज ऋषि मुनि, महर्षि, महापुरुष, सद्गुरुहरूले यो शुद्ध स्वासको अभ्यास गर्न किन सिकायो ? यसको कारण के हो ? के रहस्य लुकेको छ ? किनकि यो विद्या नै हराईसकेको थियो, विसर्सकेको थियो । जब-जब मनमा विकार जाग्छ, क्रोध जाग्छ, द्वेष जाग्छ, ईर्ष्या जाग्छ तब-तब स्वासले आफ्नो स्वाभाविकता हराउँछ, स्वास स्वाभाविक हुँदैन । हल्का छिटो-छिटो चलन थाल्छ, मोटो-मोटो चलन थाल्छ । जब विकार हट्दै जान्छ तब फेरि स्वाभाविक हुन थाल्छ ।

हाम्रो स्वास र मनको विकारको विचमा यति ठूलो सम्बन्ध छ, यो त पहिला कहिले पनि जानेको थिएन । हामीलाई त मनको विकारसम्म पुगनु छ किनकि हामीलाई मनको विकार निकाल्नु छ, त्यसलाई हटाउनु छ । हाम्रो लक्ष्य त निर्विकार बन्नु हो । हाम्रो लक्ष्य चित्तलाई निर्मल गर्नु हो । अहिलेसम्म त मनमा विकार कसरी उत्पन्न हुन्छ, यसलाई कसरी हटाउने यो त जानेकै थिएन । माथिल्लो तहको विकार हटाउनु त सजिलो छ । मनलाई कतै लगाउँदा, कुनै कुरामा लगाउँदा चित्तको माथिल्लो भाग

शान्त हुन्छ, यस माथिल्लो चित्तलाई Conscious Mind चेतन चित्त भनिन्छ । यो चित्त बाहिरबाट सुधरिन्छ ।

ठीकै छ त्यति भएपनि सुधरियो, कल्याण नै भयो । तर यसको स्वभाव जरासम्म कसरी सुधरिन्छ ? मनको स्वभाव त सुखद् भएमा राग जगाउनु आसक्ति जगाउनु हो । त्यस्तै दुःखद् भएमा द्वेष जगाउनु, दुर्भाव जगाउनु हो मनको यो स्वभाव अन्तर्मनको गहिराईसम्म जमिसकेको छ, यसलाई बदल्नु त्यति सजिलो छैन । स्वासलाई हेर्दै-हेर्दै यी सारा रहस्य खुल्दै जानेछ ।

साधनामा जति जति अगाडि बढ्दै गईन्छ, रहस्य पनि खुल्दै जानेछ । आफ्नो बारेमा प्रकृतिको नियमको बारेमा धेरै रहस्य खुल्दै जानेछ । यहाँ कल्पनालाई कुनै स्थान छैन, अन्ध विश्वासलाई कुनै स्थान छैन । यो सम्पूर्ण मार्ग वैज्ञानिक छ । मन र शरीरको यस प्रपञ्चलाई आफ्नो अनुभवको आधारमा बुझ्दै जानेछ । मनमा विकार जाग्यो भने एक त स्वासको गति तेजिलो हुन थाल्छ, अर्को शरीरमा कुनै न कुनै भागमा उपद्रव हुन थाल्छ । क्रोध जाग्ने वित्तिकै सारा शरीर तातिन थाल्छ, मुटु काँप्न थाल्छ, टाउको भारी हुन्छ । यस्तो सबैलाई हुन्छ हिन्दु, बौद्ध, मुसलमान, नेपाली, भारती, अमेरिकन आदि सबै मानिसलाई यस्तै हुन्छ । यो त प्रकृतिको नियम हो । मनमा विकार उत्पन्न हुने वित्तिकै दुईवटा कुरा हुन्छ एक त स्वासको गतिमा फरक आउँछ अर्को कुरा शरीरका त्यस विकारसंग सम्बन्धित सम्बेदना महसूस हुन्छ । हाम्रो यो साधनाको लक्ष्य यस अवस्थासम्म पुगनु हो जहाँ विकारको उत्पत्ति हुन्छ । अब मुख्य जरा थाहा भएपछि त्यसलाई हटाउने तरिका थाहा हुने भयो ।

जुन माथिल्लो चित्त त्यो सानो छ तर भित्रको चित्त ठूलो छ । यी दुई चित्त विच धेरै ठूलो अन्तर छ त्यसैले माथि-माथि शान्ति छाए पनि भित्रसम्म पुग्न अति गाह्रो हुन्छ ।

हामी धर्मका उपदेश सुन्छौं, किताब पढ्छौं, चिन्तन-मनन गर्छौं, यस्को असर केवल माथिल्लो चित्तसम्म मात्र सिमित हुन्छ । अन्तर्मनको गहिराईसम्म पुग्न पाउँदैन । किनभने ती दुई चित्त विचको पर्खाल फोड्न सक्दैन । त्यसकारण कोही महापुरुषले यस्तो विद्या खोजेर निकाले जसबाट यी दुई चित्त विचको पर्खाल फोड्छ र मनको जरासम्म पुग्छ र भित्रको मन पनि चेतन बन्दछ । तब भित्री चित्तले पनि मनमा विकार उत्पन्न हुने वित्तिकै

शरीरमा के भयो थाहापाउन सिक्दछ, शरीरमा कस्तो प्रकारको सम्बेदना भयो थाहापाउँछ, भित्र के भईरहेको छ, हामीलाई होश नै हुँदैन । मानौं क्रोध जाग्यो भने बाहिरको कुनै घटनालाई लिएर क्रोध जागेको हो तर बाहिरको घटना एक पटक घट्यो काम सकियो । कसैले आफ्नो अपमान गऱ्यो अथवा गाली दियो सकियो । उस्ले गाली गरेको कारणले एकपटक दुःखी भएर सकिनु पर्ने । तर जब जब यी कुराहरू बार-बार सम्भिन थाल्छ, तब ब्याकुलता पनि बढ्दै जान्छ । उस्ले गाली गऱ्यो एक पटक ब्याकुल बन्नको लागि हो । तर आफैले चाहेर कहिले काँही भनिन्छ “नमरूञ्जेल सम्भन्छु” अथवा “सात जन्मसम्म बिसिनेछैन” । यसरी आफूले आफैलाई ब्याकुलता बनाईरहने भयो । किनकि आफू भित्र हेर्ने विद्या नै हराईसक्यो ।

आफूले आफैलाई ब्याकूल बनाईरहेको हुन्छ । जस्ले गाली दिएको थियो उसको प्रति रिसाउँछ र धेरै दुःखी बन्दछ । प्रकृतिको नियमलाई बुझेको भए त्यस व्यक्तिको साथ साथै आफू पनि किन दुःखी हुने ? उसको दुःख केवल उसैले भोगोस् । उसलाई उसको दुःखबाट निकाल्ने प्रयास गरूँ तर आफूले आफैलाई दुःखमा नधकेलु । उस्ले दिएको क्रोधको बदला हामी क्रोध नदिऊँ । तब गर्ने के ?

यो विद्याले यही सिकाउँछ, कि त्यस्तो अवस्थामा के गर्ने ? त्यस्तो अवस्थामा ढुङ्को मूर्ति भै बस्ने पनि होइन, कुनै साग-तरकारी भै बस्ने पनि होइन कि कोही आएर काटोस् अथवा म त विपश्यना गर्ने व्यक्ति हो केही बोल्दिन । यस्तो विल्कुल होइन । यदि कतै कठोर व्यवहार गर्नुछ, भने ठान्नु कि यो मान्छेले नरम भाषा बुझ्दैन, कठोर भाषा मात्र बुझ्छ, तब कठोर व्यवहार गर्नुपर्छ, बोलीको माध्यमले होस् की शरीरको माध्यमले होस् । तर आफूले जाँचु पर्छ की कतै आफूमा द्वेष त आएको छैन ? कतै द्वेष दुर्भावना त आएको छैन ? आएको भए आफू स्वयं बिरामी भयो । आफू बिरामी भयो भने अरूको सेवा कसरी गर्ने ? आफू नै कमजोर छ, भने अरूको सहारा कसरी बन्न सक्छ ? त्यसैले पहिला आफू सम्हालु पर्छ ।

यस विद्याले आफूलाई सम्हाल्न सिकाउँछ । जब बाहिर घटना घट्छ, तब भित्र हेर्नु, केही क्षणको लागि, केही सकेण्डको लागि भएपनि भित्र हेर्नु । क्रोध जागेको छ भने— क्रोध जाग्यो स्वास बढ्यो त्यसलाई हेर्दै-हेर्दै शान्त भयो । अब के गर्नुछ, त्यही त्यही गर्ने, यस्तो अवस्थामा

जुन काम गरेपनि कल्याणकारी नै हुनेछ । आफ्नो लागि पनि अरूको लागि पनि कल्याणकारी नै हुन्छ । न आफ्नो हानी भयो न अरूको हानी भयो । तब बाँच्न सिकियो नि ।

धर्म त जीवन जिउने कला हो, कसरी सुख पूर्वक बाँच्ने, शान्ति पूर्वक कसरी बाँच्ने ? त्यसैले नै स्वासको आधार लिएको हो । यस्ता आलम्बन त अनेक छन् तर स्वासको आलम्बनले अगाडि बढ्दै-बढ्दै हामी त्यस अवस्थामम्म पुगिन्छ, जहाँ मन र शरीरको प्रपञ्चलाई देख्न सकिन्छ । अनुभवद्वारा यो थाहापाउन सकिन्छ, कि मन र शरीरको एक अर्कोलाई प्रभाव पार्ने जुन स्वभाव छ, त्यसको फल कस्तो छ ? विकार कसरी जागछ, त्यसको सम्बर्धन कसरी हुन्छ, र त्यसले हामीलाई कसरी जिन्छ, हामीलाई होश नै हुँदैन । होश छ, भने त्यसबाट बाहिर निस्कन सकिन्छ । शुरुमा नै होश आयो भने त्यो टाउकोमा चढ्न पाउँदैन । यो विद्या आफूलाई सुधार्ने विद्या हो ।

आफूले आफूलाई जानिन थाल्यो भने सम्पूर्ण भव रोग हट्दै जान्छ, सम्पूर्ण संताप हट्दै जान्छ । तब शान्तिको जीवन बाँच्न पाउँछ, बडो सुखको जीवन बाँच्न पाउँछ । यो काम प्रवचन सुनेर मात्र हुँदैन, किताब पढेर हुँदैन, केवल चिन्तन-मनन गरेर पनि हुँदैन । यसको लागि अनुभव गर्नु पर्छ, अभ्यास गर्नु पर्छ— यही अभ्यासको नाम नै विपश्यना हो । कसरी भित्रको सत्यलाई अनुभूतिको स्तरमा थाहापाउने, कसरी मनको पुरानो स्वभाव सुधारेर सही स्वभावमा ल्याउने । जसबाट आफ्नो पनि कल्याण होस् र अरूको पनि कल्याण होस् । आफू पनि सुख-शान्तिको जीवन जिउन पाऊँ र अरूलाई पनि सुख शान्तिको जीवन जिउन दिऊँ । यही नै धर्म हो, धर्ममा पोष्ट हुने यो पुरानो कल्याणकारी विद्या हो । यसलाई अपनाएर जीवनमा प्रयोग गर्नुपर्छ ।

आजको धर्म सभामा जो-जो आउनु भयो, यस सभालाई केवल वाणी विलास र बुद्धि-विलासको विषय नबनाउनुस् । हामीलाई पनि प्रेरणा प्राप्त होस् र आफू भित्र अन्तरमुखी भएर सत्यलाई हेर्न सकूँ र आफ्नो विकारबाट मुक्ति पाउन सकूँ । ता कि आफ्नो पनि मंगल होस्, सबैको कल्याण होस् सबैको स्वस्ति मुक्ति होस् । सबैको स्वस्ति मुक्ति होस् । ■

(साभार- ‘विपश्यना’ पत्रिका, बु.व. २५६९,
२०७४ जेष्ठ, वर्ष-३४, अङ्क-२)

(वर्ष-३७, अङ्क-९, बु.सं. २५६३, मिला पुन्हि अङ्कको क्रमशः...)

बुद्धको अन्तिम यात्रा-४

मूल पालि अनुवादिका- धम्मवती गुरुमां

नेपालीमा अनुवादिका- कमला गुरुमां

अनि भगवान् बुद्ध अम्बलट्टिकामा इच्छा हुन्जेल वस्नु भई आयुष्मान् आनन्दलाई बोलाई भन्नुभयो—
“आनन्द, जहाँ नालन्दा हो त्यहा जाऔं ।”

“हुन्छ, भन्ते” भनी आनन्दले अनुमोदन गरे ।

सारिपुत्रको सिंहनाद

भगवान् बुद्ध धेरै भिक्षुहरूसित नालन्दा रहेको ठाउँमा जानुभयो । त्यहाँ भगवान् नालन्दाको पावारिक आम्रवनमा विहार गर्नुभयो ।

एकदिन आयुष्मान् सारिपुत्र जहाँ भगवान् बुद्ध रहनुभएको हो त्यहाँ जानुभयो । त्यहाँ गएर भगवान् बुद्धलाई वन्दना गरी एक कुनामा वस्नुभयो । एक कुनामा बसिरहनु भएको आयुष्मान् सारिपुत्रले गौतम बुद्धलाई यस्तो भन्नुभयो—

“भन्ते, म यहाँदेखि धेरै प्रशन्न छु, मेरो विश्वास हो— सम्बोधि (परमज्ञानमा) धर्मलाई राम्रोसित बुझिलिनेमा यहाँ समान कोही श्रमण ब्राह्मण पहिला पनि भएनन् न पछि हुनेछन्, न अहिले नै छन् ।”

“सारिपुत्र, तिमीले अनौठो उदार एउटा कुरा नडर इडकन सिंहनाद गर्थौ जुन बुद्धप्रति अति प्रशन्न भएर हो कि क्या हो बुद्ध समान ज्ञान हुनेमा अरु कोही श्रमण, ब्राह्मण पहिला पनि थिएनन् न पछि नै हुनेछ, अहिले पनि छैन भनी विश्वास प्रकट गर्थौ ।”

“सारिपुत्र, जो पहिले अर्हत् सम्यक् सम्बुद्ध भइसके, के तिमीले वहाँ भगवान् बुद्धहरूको चित्तलाई राम्रोसित भित्री चित्तले चिन्थौ कि वहाँ सम्यक् सम्बुद्ध यस्तो शीलवान् यस्तो व्यवहार गर्ने यसरी मुक्त भइसक्नुभएको भनी ?”

“थाहा छैन भन्ते”

“के सारिपुत्र, भविष्यमा (पछि) आउनुहुने सम्यक् सम्बुद्ध पनि यस्तो शील भएको, यस्तो स्वभाव भएको, यस्तो प्रज्ञा भएको, यस्तो व्यवहार राम्रो यसरी क्लेशबाट मुक्त हुनेछ भनी तिमीले राम्रोसित थाहा पायौ ?”

रजनीश-ओसो : ज्ञानका धनी

डा. नरेश वज्राचार्य

नेपालमा प्राज्ञिक अध्ययन केन्द्रको अभावमा परदेश भारतको दिल्ली विश्वविद्यालयमा बौद्ध अध्ययनमा स्नातकोत्तर तहमा बौद्ध अध्ययन गरिरहेकै बेलादेखि रजनीश-ओसोको प्रवचनहरू ‘ओसो टाइम्स’ मा पढ्ने गर्थे, Audio Cassette हरू पनि सुन्थे, विद्यावारिधि पछि व्यस्त अध्यापनको दौरान देखि उपकुलपति भएर कार्य गरिरहेको अवस्थामा र आज परदेश अमेरिकामा अध्यापन गराइरहंदा पनि फुर्सद निकालेर You Tube मा वहाँको प्रवचन सुनिरहन्छु, हेरिरहन्छु । वहाँको प्रवचन दोह्राई सुन्दा - हेर्दा पनि कहिल्यै पुग्यो जस्तो लाग्दैन । कहिले काहिं वज्रयानका गुप्त्य, दुर्लभ सिद्धान्त र अभ्यासका भलक पनि सुन्दछु, अचम्म लाग्दछ । कहिले कहाँ कोबाट ज्ञान प्राप्त गर्नु भयो होला । जसले रजनीश-ओसोको प्रवचन कहिले सुनेन, उसले जीवनमा छुटाउन नहुने केहि छुटायो सम्म पनि भन्न मनलाग्छ । यो मेरो व्यक्तिगत अभिव्यक्ति हो । रजनीश-ओसोलाई प्रत्यक्ष हेर्न र सुन्ने मौका गुमाएकोमा आज सम्म पछुतो छ ।

रजनीश-ओसो एक विलक्षण प्रतिभा भएका व्यक्ति हुन्, असाधारण व्यक्तित्व हुन् । हरेक विषयको, हरेक प्रश्नको प्रभावशाली ढंगबाट, तार्किक, मनछुने, बोधहुने गरी जवाफ दिनुहुन्छ ।

धेरै राम्रो शैली र तार्किक रूपमा बोल्नेलाई “वाकपटुता” अर्थात् वाक् चतुर्चाइकै माध्यमले ठग्नेहरू पनि नभएका होइनन् । तर रजनीश-ओसोमा वाक् चतुर्चाइ भएको जस्तो लाग्दैन, बरू वाक्सिद्धि भएको लाग्दछ । त्यो वाक्सिद्धि प्राप्ति कसैको वरदान होइन, कुनै देव-देवी विशेषको साधनाले पनि होइन यसले उहाँमा प्रचूर मात्रामा अध्ययन र चिन्तन-विश्लेषण गर्ने विशेष क्षमता दर्शाउँछ त्यसैले उहाँलाई ज्ञानको अध्ययन विश्लेषण, खण्डन र मननसम्मकै तहमा पुग्नु भएको ज्ञानको धनी व्यक्तिको रूपमा लिन सकिन्छ । ■

वणुपथ जातक

प्रकाश बज्राचार्य

क्षितिज रातो भयो । सूर्य देवताले आफ्नो अनुहार मरुभूमिभित्र लुकाउन लग्यो । आँखाले भ्याएसम्म रातो पहेंलो भएको मरुभूमि । यस्तो मरुभूमिको बीचमा एक समूह व्यापारीहरू पूर्वतिर हेर्दै अगाडि बढिराख्यो । बाटो देखाउने मान्छेको गाडा सबभन्दा अगाडि, अरू उसको पछि पछि ।

अंधारो भएर आयो । पूर्व-पश्चिम छुट्याउन नसक्ने भएर आयो । जता हेरे पनि मरुभूमि । बाटो देखाउने दाजुले आकाशमा चम्किरहेका ताराहरू हेरेर आफ्नो बाटो लिइराख्यो । अरूले बाटो चिन्न सक्दैनथ्यो । त्यसो भएपनि अगाडि बाटो देखाउने मान्छे हुनाले उनीहरू ढुक्क हुँदै अगाडि बढिराखे । रात परेपछि त्यो मार्ग प्रदर्शक भुसुक्क निदाएको कसैले चाल पाएको थिएन । उनीहरू त बाटो देखाउनेको गाडाको पछि पछि लागिराखे—बाटो देखाउने निदाइसक्यो भन्ने थाहा थिएन । गाडा तानिराख्ने गोरूहरूलाई बाटो देखाउनेलाई निंद आएको मतलब थिएन, तिनीहरू अगाडि नै बढिराखे ।

विहानको सूर्य उदायो । मरुभूमि सुन जस्तै पहेंलो भएर आए । निदाएर आउनेहरू विउँभिए । गाडाहरू त्यसरी नै अगाडि बढिराखे । एउटा व्यापारीले आँखा मिचिँदै अर्कोसंग सोध्यो—“खोई, आज त हामी नगरमा पुग्नु पर्ने नि !”

“कुनि । हामी त मरुभूमिमै छौं ।”—अर्कोले भन्यो । अकस्मात ऊ भस्के, “अरे ! त्यहाँ हेर ! त्यस मरुभूमिमा प्रांगणको चिन्ह देख्यौ ? हाम्रै गाडाको चिन्ह होइन र त्यो ?”

व्यापारीहरूको बीचमा हल्लाखल्ला भयो । साँच्चै अगाडिपट्टि उनीहरूकै गाडाको पाङ्ग्राको चिन्ह ! त्यसबेलासम्म बाटो देखाएर आइराख्नेको पनि निंद खुल्यो । यसले पनि बुभ्यो उनीहरू त घुमेर हिजो जहाँ थियो त्यहिं नै आइपुगेका थिए । यसरी उनीहरूको एकदिन खेर गयो । मरुभूमिको बीचमा परे ।

उनीहरूसंग पिउने पानी पनि त सिद्धिसकेको थियो । आज मरुभूमि नाघिसक्यौं, नगरमा पुगिसक्यौं भन्ठानेको थियो उनीहरूले, तर हिजो जहाँ थियो त्यहिं

नै परिराखेकोले पानीको समस्या आयो । राती गोरूहरू घुमेर जहाँबाट गएका थिए, त्यहिं नै पुग्न पाउँछौं भनेर थाहा पनि त थिएन उनीहरूलाई ।

बाटो देखाएर आउनेलाई सबैले गालिगरे । तीन चार जना रिसाहाहरूले त उसलाई मारुँला भैं गरे । तर उसलाई मारिदिए भने उनीहरू नगरमा पुग्ने पनि कसरी ? अरूहरूलाई बाटो पनि त थाहा थिएन । व्यापारीहरूको नाइकेले सबैलाई सम्झाई बुझाई शान्त पारे । बाटो देखाउनेले अनि मात्रै सानो स्वरले भन्यो— “नगरमा पुग्न आज दिनभरि जानुपर्छ ।”

दिनभरि हिंडनु पर्ने ! ? त्यो पनि त्यस्तो तन्न लागेको घाममा, मरुभूमिको विचबाट ! ? आफूसित एक थोपा पानी थिएन । तर त्यहिं बसिराख्ने कुरा पनि त हुन सक्दैन नि ! त्यसैले मुख अँध्यारो पारेर मन लागे पनि नलागे पनि सबैले पाइला चाले । जसो गरेर पनि प्यास लागेको सहेर उनीहरू दुई—तीनघण्टा हिंडिसके । तर त्यस्तो गर्मीमा कति नै अगाडि बढ्न सकिन्थ्यो ? केही छिनपछि दुईजना मान्छेहरू प्यासले बेहोश भए । त्यसो भएपनि उनीहरू नरोकिकन अगाडि बढी नै रहे ।

अर्को एकघण्टा बित्यो । अर्को चारजना जति व्यापारीहरू पानी खान नपाएर पछारिन पुगे । एउटा गोरू पनि लड्यो । अनि त सबै व्यापारीहरू त्यहिं नै बसे । अगाडि बढ्ने शक्ति उनीहरूमा भएन । पानी खान नपाएर मर्ने भएँ हामीहरू भन्ठाने उनीहरूले । मरुभूमि उनीहरूको लागि मशान भइदियो । कसैले सुक्केरा हाले । कसैले देउता सम्भे । कोहीले घरमा छाडेर आएका स्वास्नी, छोराछोरी सम्भे । खपी नसकेर एक दुईजनाले बाटो देखाउनेलाई जति सक्थ्यो त्यति श्राप पनि दिए । सबैजना निराश भए ।

सबैजना ? होइन ! एकजना निराश भएको थिएन । उनीहरूको नाइके निराश भएको थिएन । मर्नु अगाडि आफूलाई मर्नो भन्ठान्ने बानी उसको थिएन । कोशिस नै नगरी निराश भै सुक्केरा हाल्ने उनी थिएन । जोसुकै निराश भएपनि उनी हरेश भएनन् । उसले भन्यो— “साथीहरू, त्यहाँ सानो एउटा रूख देखेका छौ ?

मेरो विचारमा त्यसको मुनि अवश्य पानी हुनु पर्दछ ।”
जवाफ कसैले दिएन । सबै थाकिसकेका थिए ।
फेरि मरुभूमिको बीचमा खाल्डो खनेर पानी निकाल्नु
पागलपन होइन र ? त्यसो भएपनि नाइके एकलै उतातिर
गए । खन्न थाल्यो । नाइके एकलैले काम गरिराखेको
देखेर अरू व्यापारीहरूले पनि खन्ने काम गर्नथाले ।

खन्दै लगे । तर पानी भेटिएन । फेरि खने,
तैपनि भेटिएन । दश हात, बीस हात, तीस हात, चालिस
हात गहिरो खनिसके । तैपनि पानी भेट्टाउन सकेन ।
उनीहरू चल्लै नसक्ने भैसकेका थिए । धेरैले काम गर्न
छाडिदिए । नाइके लगायत केहीले खन्ने जारिनै राखे ।
साट्टी हात खनिसकेपछि एउटा ठूलो चट्टान भेटिंदा
सबैजसो व्यापारीहरू निराश हुन थाले ।

नाइकेले कोशिस छाडेको थिएन । ऊ तल
ओर्लेर त्यस चट्टानमाथि कान थापेर सुन्यो । हर्षले
उसको मुख तेजिलो भएर आयो किनभने उसले मुनि
पानी बगेको कलकल स्वर सुनेको थियो । खुशी हुँदै
सबैलाई बोलाए । सबैमा नयाँ जोश देखियो । सबै मिले
चट्टान फुटाले । चट्टान मुनि चिसो पानी बगिरहेको.....।

उनीहरू बचे । बीच मरुभूमिमा पर्ने नपर्ने भए ।
सबैले पानी पिए । धेरैले नुहाए । खाना बनाएर खाने पनि
गरे । गोरूहरूलाई पनि पानी ख्वाए । दिनभरि त्यहिं
बसेर बेलुकि मात्र जाने निधो गरे । अब त उनीहरूलाई
नगर नपुग्ने धन्दा पनि त भएन.....।

यो जातक कथा, भगवान् बुद्धले एकजना अल्सी
भिक्षुको कारणले सुनाउनु भएको थियो । यस कथामा
व्यापारीहरूको नाइके हुने बोधिसत्व थियो ।

(साभार- जातक कथा)

धर्मकीर्ति विशेष सदस्य

क्र.सं. ८९५

प्रमिला केशरी स्थापित

न्त्योखा वहा:

रु. २,०००/-

क्र.सं. ८९६

रत्नदेवी डंगोल

ग्वाको

रु. २,०००/-

धर्मकीर्ति विहारमा बुद्धपूजा र धर्मदेशना

क्र.सं.	वि.सं. २०७६	बुद्धपूजा गर्नुहुने गुरुमाहरू	प्रवचक
१	पौष १८ गते शुक्रवार	वण्णवती	वण्णवती
२	पौष २५ गते, शुक्रवार मिला पुन्हि	खेमावती	धम्मवती
३	माघ १ गते बुधवार संक्रान्ति	सुवण्णवती	सुवण्णवती
४	माघ ४ गते शनिवार	क्षान्तिवती	क्षान्तिवती
५	माघ १० गते औंशी शुक्रवार	पञ्जावती	पञ्जावती

नकली सुखया मोहले तक्यन

अमृतमान शाक्य, भिक्षु

व नं मा: थ्व नं मा:

मसीतले दक्कों मा:

वं नं तोता वन

थ्वं नं त्व:ता वन

बाँला: धयाच्चनागु

फुक्क स्यनां ध्वरिगना वनीगु

गुलितक कय्च्याना त्वनेगु

छन्हुला फुक्कं त्व:ता वनेगु

तर न्ह्याको धयाच्चंसां

मिखा तिसिना च्वंसां

अनित्य लुमंका च्वंसां

चञ्चल चित्त बसे मदुसां

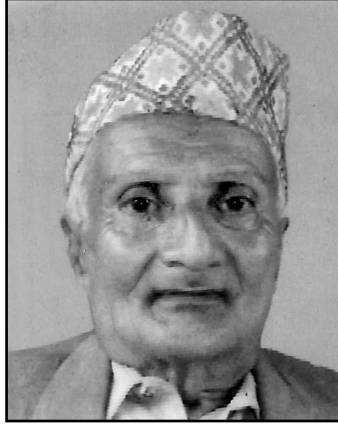
जन्म ज्वीधुन जि थनला

कालं सीला अकालं सीला

भवजञ्जाले म्वाय् थाकुल थनला

उकें भगवानया शरणय् वया आला ।

अनिच्चावत संखारा उप्पादवय धम्मिनो
उपज्जित्वा निरूज्झन्ति तेसं वूपसमो सुखो

दिवंगत जहान पद्मधर तुलाधर

(बूगु दिं : वि.सं २०९० भदौ ५ - मदुगु दिं : वि.सं. २०७५ फागुण २२)

अनन्त गुण दुम्ह जिमि श्रद्धेय जहान पद्मधर तुलाधर ८६ दँया वैशय् आकाभाकां
दिवंगत जुयादिल । मदुम्ह जहानया गुणानुस्मरण यासे वय्कःयात सुगति व निर्वाणया
हेतु याकन हे चूलाय्मा धकाः पुण्यानुमोदन यानाच्चना ।

जहान- हेरादेबी तुलाधर

न्यत तुं छयें गल्ली, यें

काय्पिं : भौपिं :

गौतमधर तुलाधर - प्रतिभा तुलाधर
चन्द्रधर तुलाधर - अनिला तुलाधर

मृत्याय्पिं :

जिलाजंपिं :

मन्दिरा लक्ष्मी सिन्दुराकार - पुष्प रत्न सिन्दुराकार
मनहरा लक्ष्मी तुलाधर -

छय्पिं :

छय्भौपिं :

प्रबुद्ध धर तुलाधर - जुलियाना सिन्दुराकार
सुनित रत्न तलाधर - नबिना सिन्दुराकार
सुबिन रत्न सिन्दुराकार -
सुजन रत्न सिन्दुराकार -

छुइपिं :

नेशा सिन्दुराकार, आना सिन्दुराकार, नेशन सिन्दुराकार, कोल सिन्दुराकार

बौद्ध दर्शन र शान्ति

आजभोलि शान्ति शब्दको उच्चारणविना कुनै धार्मिक सभा वा अधिवेशन सम्पन्न नभएको पाईन्दैन । धर्म र शान्ति मानव जीवनको अक्षुण्ण अङ्ग हुन् । जीवन जिउने कला धर्मद्वारा सिकाइन्छ, अनि जीवनमा आईलागेका दुःख, व्याधि आदिबाट उब्जिएएको अशान्तिलाई कुनै प्रयत्नविना नै शान्तिमा परिणत गराईदिन्छ । यसो भनिटोपल्दा कतिपय मानिसहरू निर्धक्क मान्छन् उनीहरू धार्मिक पूजा पाठलाई प्रार्थमिकता दिन्छन् अनि पूजा पाठबाट भगवान खुशी हुन्छन् औ भगवान प्रशन्न भएर दुःख हटाइदिन्छन् । यसरी आफूलाई सुरक्षित घेरामा राखेर शान्तिमय जीवन यापन गर्ने महत्वाकांक्षा राख्छन् ती मानिसहरू । तर बौद्ध धर्म तथा दर्शनले यस्ता अवधारणालाई स्वीकार गर्दैन ।

तथागत बुद्धले भनेका छन् “यो धम्मं पस्सति, सो मं पस्सति” अर्थात जस्ले धर्मलाई देख्दछ, उसले मलाई देख्दछ । यति मात्र होइन यसो पनि भनिएको छ— सुपाथ, धारेथ, चराथ, धम्मं अर्थात धर्मलाई सुन, धारण गर अनि पालन गर । यसबाट के अवगत हुन्छ, भने बौद्ध धर्म वा दर्शनमा अन्ध विश्वासको कुनै स्थान छैन । आफूले परख गरी अपनाउनाले कुनै प्रकारको समस्या आई लाग्दैन, कतै समस्या आइपरे पनि समस्याको कारण र उपायबारे चिन्तन मनन् गरी त्यस समस्या समाधान गर्न सक्षम बनिन्छ । यसको मूल तत्व नै हेतु र कर्म हुन् भनी अवगत होइन्छ । यसोसले बौद्ध दर्शन हेतुवाद र कर्मवादमा आधारित छ भनिएको हो । यसरी यस्ता दर्शनलाई आफ्नो जीवनमा प्रतिपादन गर्नुले अनावश्यक अशान्ति आउँदैन, शान्तिको शासन बनिरहन्छ ।

जीवनको शान्त सरोवरमा राग, द्वेष, मोह अशान्ति जस्ता वस्तु खसे जीवनमा अशान्तिका लहरहरू उर्लिन थाल्छन् । जीवन दुःखमा डुब्छ । यहाँ जीवन भन्नाले वैयक्तिकसाथै पारिवारिक सामाजिक जीवन लक्षित बुझाउँछ । व्यक्ति, परिवार, समाज र देशलाई जीवनसित विच्छेद गर्न असमर्थ छ आजको परिवेशमा । यसोसले एक जना व्यक्ति आफूसित अन्य व्यक्तिकोसाथ जिडरहेको हुन्छ । परिवार, समाज, देशको एकाई नै व्यक्ति हो । व्यक्ति नै शान्ति र अशान्तिको जड हो । व्यक्तिले नै स्वयंलाई शीलमा राख्न असमर्थ भए अशान्ति पैदा हुन्छ । अर्को शब्दमा भन्नु

हो भने शीलरहित जीवन नै अशान्तिको बीज हो ।

तथागत बुद्धले जम्मा दश शील प्रतिपादन गर्नुभएका छन् । जसमध्ये पाँचवटा शील विवेश गरि गृहस्थहरूको लागि उपदेश दिनुभएको थियो । पञ्चशलका पाँचवटा नियमहरू हुन् - १) पाणातिपाता वेरमणि (प्राणिहिंसा नगर्ने) २) अदिनादाना वेरमणि चोरी नगर्ने ३) कामेसुमिच्छाचारा वेरमणि काम, यौन मिथ्याचार नगर्ने ४) मुसावादा वेरमणि भूठो नबोल्ने ५) सुरामेरय मज्जपमादहाना वेरमणि मद्यपान नगर्ने ।

व्यक्तिको पंच इन्द्रिय र कर्म इन्द्रियबाट उब्जिएका, तृष्णा, लोभ, मोह काममाथि निर्भर गर्दछ, शान्ति कायम राख्न वा अशान्ति फैलाउन । यी इन्द्रियहरूलाई संयमित राख्न तथा नियन्त्रण राख्नलाई मनको महत्वपूर्ण भूमिका छ । धम्मपदको पहिलो परिच्छेद यमकवग्गोमा लेखिएको छ - मन जहाँ पनि सबैभन्दा पहिला पुग्छ, मनले अगुवाई गरी सबै काम गर्दछ । यदि मनले दुस्कर्मातिर, आकृष्ट भएर कर्म गरे जीवनमा दुःख गोरू गाडाको चक्का जसरी गोरूलाई पछ्याइ आउँछ, त्यसरी नै आउने गर्दछ । अनि प्रसन्न भएर सुकर्मातिर अग्रसर भएको मनले जीवनमा सुखः कुनै वस्तुलाई छायाले पछ्याएभै आउँछ ।

मानव जीवन भनेको शरीर धारण र मनको उपस्थिती हो । मनको निर्देशमा शरीरमार्फत कर्म सम्पादन हुने गर्दछ । शरीर दृष्ट र मन अदृष्ट मनले दृष्ट शरीरलाई सञ्चालन गर्दछ । कामना मनको उपज हो तर कामना परिपुर्तिमा शरीरले साथ दिने गर्छ । यसको तात्पर्य के हो भने सबै कर्मको द्योतक मन नै हो

सबै कर्महरू भन्नाले कुशल, अकुशल कर्म बुझिन्छ । कुशल कर्मले सुख, शान्ति प्रदान गर्दछ । अकुशल कर्मले दुःख अशान्ति प्रदान गर्दछ । तथागत बुद्धले दश कुशल र दश अकुशल कर्मको देशना गर्नुभएको छन् ।

दश कुशल कर्महरू हुन् -

- शरीरबाट गरिने कुशल कर्महरू - ३ वटा
  - पाणातिपाता वेरमणि - अहिंसा
  - अदिन्नादाना वेरमणि - नचोर्नु
  - कामेशुमिच्छाचारा वेरमणि - व्यभिचार नगर्नु
- वचनबाट गरिने कुशल कर्महरू - ४ वटा
  - मुसावाद वेरमणि - सत्य बोल्नु

- पिसुनवाचा वेरमणि - चुगली नगर्ने
- फरुसवाचा वेरमणि - कडा वचन नबोल्नु
- सम्फप्पलाप वाचा वेरमणि - नचाहिने बकवास नगर्नु
- मनवाट गरिने कुशल कर्महरू - ३ वटा
  - अविहिंसा - लोभ नगर्नु
  - अव्यापाद - द्वेष नगर्नु
  - सम्मादिट्ठि - ठीक तरिकाले बुझ्ने

दश अकुशल कर्महरू -

- शरीरवाट गरिने अकुशल कर्महरू - ३ वटा
  - पाणातिपाता - प्राणीहिंसा गर्नु
  - अदिन्नादाना - चोरी गर्नु
  - कामेसुमिच्छाचारा - व्यभिचार गर्नु
- वचनवाट गरिने अकुशल कर्महरू - ४ वटा
  - मुसावादा - असत्य बोल्नु
  - पिसुनवाचा - चुगली गर्नु
  - फरुसवाचा - कडा वचन बोल्नु
  - सम्फप्पलापवाचा - नचाहिने बकवास गर्नु
- मनवाट गरिने अकुशल कर्महरू - ३ वटा
  - विहिंसा - लोभ गर्नु
  - व्यापाद - द्वेष गर्नु
  - मिथ्यादिट्ठि - अन्धविश्वास गर्नु

मानव शरीर भित्र बसेको मन सारै चञ्चल तथा शक्तिशाली हुन्छ। चञ्चल मनमाथि नियंत्रण गर्नु, कुनै लरतरो कुरा होइन। मानिसको मन धेरै जसो अकुशल, अनिष्ट वस्तुमा आकर्षक हुन्छन्, यसर्थ यस्ता वस्तुमा आकृष्ट भएको मनले दुःख र अशान्ति उत्पन्न गर्दछ। मन असल भए मात्र सुकर्म हुने सम्भावना रहन्छ। पुण्य पनि सञ्चय हुन्छ। मन कलुषित भएमा पापकर्मको सञ्चय हुन्छ। यी नै पाप र पुण्यका संस्कारहरू मनको एक कुनामा संग्रहित भएको हुन्छ। मनलाई नियंत्रण राख्नु, पुण्य वा पाप कर्मको संस्कारलाई मनवाट उखेल्नु हो भने चार ब्रह्म विहारको अभ्यास गर्नुपर्छ।

चार ब्रह्म विहार भन्नाले मैत्री, करुणा, मुदिता र उपेक्षा धर्म रहने विहार बुझिन्छ।

मैत्री, साधारण अर्थमा कसैलाई भेदभाव नगरी सबैलाई समानरूपले हितसुख दिने वा कल्याण गर्ने व्यवहार हो। साना-ठूला, आफ्ना - पराया, उपकारी - अपकारी, प्रिय, शत्रु-मित्र, सबैलाई आफूसरह हुन् भन्ने धारणा राखी बराबर माया गर्ने प्रवृत्तिलाई नै मैत्री

भन्नसकिन्छ। राग, द्वेष, क्रोधलाई मैत्रीद्वारा जित्नाले जीवनमा अशान्तिको अन्धकारलाई मेटाउँछ अनि शान्तिको कान्ति फैलिन्छ। करुणा, भेदभावविना आफूभन्दा दुःखी असहाय, अबोध, विपन्नको हित-सुखको लागि प्रेम र सद्व्यवहार गरिने प्रवृत्ति हो। शोक-सुताग्रस्त व्यक्तिलाई प्रेम र सेवा गर्नु मात्र होईन यस प्रकारको सेवाको सट्टा कुनै आशा अभिलाषा नराखी प्रेम र सेवा गर्नु नै सही करुणा भनिन्छ। यही करुणाको अभावले नै शान्ति भंग हुन्छ। करुणावाट शान्ति कायम गरिन्छ।

मुदिता, अर्काको सुख समृद्धिमा ईर्ष्या रहित द्वेषरहित हर्षले विभोर हुनु हो। संसारमा मानिसहरू आफ्नो सुख - समृद्धि मात्र सोच्दछ, अर्काको सुख-समृद्धिमा ईर्ष्या गर्ने मानिसहरूको कमि छैन। यही ईर्ष्याको कारणले नै अशान्ति उत्पन्न हुन्छ। यस्ता ईर्ष्यालाई विलुप्त गरिने धर्म नै हो मुदिता।

उपेक्षा भावनाले राग र द्वेष दुवैलाई हटाउँछ। उपेक्षामा प्रियप्रति राग र अप्रियलाई द्वेष गरिदैन। जुनसुकै अवस्थामा पनि सम भाव बनिराख्छ। मानिसहरूले आफ्नो जीवनमा उपेक्षालाई प्रतिपादन गर्न सके परिवार, समाज र देशमा कुनै किसिमको द्वन्द्व हुने थिएन र सुख, शान्ति र समृद्धि फैलाउनमा मद्दत पुग्दछ।

मैत्री, करुणा, मुदिता र उपेक्षा भावनालाई जीवनमा अपनाउनाले शान्ति सदैव छाईरहन्छ। यसका लागि सहि ढंगले प्रशिक्षण लिनु आवश्यक छ। सैद्धान्तिक तवरले यसलाई बुझ्नुभन्दा व्यावहारिक तवरले आत्मसाथ गर्नु नै बौद्ध धर्म वा दर्शनको मूल उद्देश्य हो। वास्तवमा आफू सचेत हुने शिक्षा प्रदान गर्दछ, बौद्ध दर्शनमा। आफूले गरेका कर्मको फलले शान्ति वा अशान्ति पैदा गर्छ। यसर्थ आफ्नो कर्म प्रति सजक हुनु अर्कावाट गरिने कर्ममाथि प्रतिक्रिया नगर्नुले नै शान्ति प्रदान गर्दछ, भन्ने शिक्षा बौद्ध दर्शनले दिन्छ। उसलाई धम्मपदको परिच्छेद १ को यमकवग्गोमा सरल र सहज ढंगले उल्लेख गरिएको छ कसैले मलार्थ गाली गरयो, कुटयो, जित्यो, लुट्यो भनेर मनमा लिएर रिसाउनाले कहिले शान्ति हुँदैन। तर अर्काले गरेका दुर्व्यवहारप्रति क्रोधित नभएर अथवा प्रतिक्रिया जनाएन भने शान्ति पाउँदछ। यस प्रकारले धम्मपदको यमकवग्गोमा नै यसो पनि लेखिएको छ बदलाको भावना राखी गरेको कर्मले कहिल्यै शत्रुको नाश हुँदैन, बरू मैत्रीपूर्ण कर्मले द्वेषभाव हराउँछ।

बौद्ध दर्शनको पहिलो शिक्षा नै चार आर्यसत्य हो । चतुआर्य सत्य भन्नाले निम्न चारआर्य सत्यलाई बुझाउँछ ।

१. दुःख आर्यसत्य : जीवन दुःखमय छ ।
२. दुःख समुदय आर्यसत्य दुःखको कारण छ ।
३. दुःख निरोध आर्यसत्य : दुःखबाट मुक्त हुने अवस्था छ ।
४. दुःख निरोध गामिनी प्रतिपदा आर्यसत्य दुःख मुक्तिको मार्ग छ ।

चतुआर्य सत्यलाई यथार्थ रूपमा बुझी त्यसलाई अवलम्बन गर्न सक्थ्यो भने जीवनमा परम शान्तिको अवस्था अर्थात निर्वाण सुख प्राप्त हुन्छ । जसरी रोग लाग्यो भने औषधी उपचारको अभ्यास गरी निको भई स्वस्थ हुन्छ । त्यसैले यो दुःखमय जीवनमा यसको कारण बुझी त्यसलाई हटाइ पूर्ण मुक्तिको अवस्था हासिल गर्ने अचुक उपाय नै चतुआर्य सत्य अन्तर्गतको आर्य अष्टांगिक मार्ग हो । शील, समाधि र प्रज्ञाले युक्त आर्य अष्टांगिक मार्ग व्यक्तिगत विकासको उच्चतम अवस्था, शान्ति र निर्वाण प्राप्तिको लागि बुद्धले दिनु भएको उपदेश हो । आर्य अष्टांगिक मार्गका अंगहरू निम्नानुसार रहेको छ ।

१. सम्यक दृष्टि : सहि तरिकाले यथार्थलाई बुझ्नु हो ।
२. सम्यक संकल्प : ठिक विचार, ठिक संकल्प हो ।
३. सम्यक वचन : सहि, शुद्ध र सत्य वचन ।
४. सम्यक कर्मान्त : शरीरबाट गरिने शुद्ध, पवित्र कर्म ।
५. सम्यक आजीविका : कसैलाई हानी नोक्सानी नहुने गरी सहि तरिकाले जीवन जिउनु ।
६. सम्यक व्यायाम : सही प्रयास, सही प्रयत्न ।
७. सम्यक स्मृति : जागरूक हुनु, सजग हुनु, सतर्क रहनु तथा होश राख्नु ।
८. सम्यक समाधि : कुशल चित्तको एकाग्रता

पञ्चशील र चार आर्यसत्यको अध्ययन मनन गरी जीवनमा कार्यरत गर्न सके स्वतः शान्ति प्रादुर्भाव हुनेछ ।

उपरोक्त बौद्ध दर्शनका चर्चालाई मनन् गरेर कतिपय व्यक्तिको मनमा बौद्ध दर्शन शिक्षित समुदाय बाहेक अशिक्षित समुदायका त आकाशको फल रहेछ, भन्ने विचार पलाउन नसकिने होइन । तर यस्ता विचार अर्थहिन छ । शिक्षित होस् वा अशिक्षित हरेक व्यक्तिलाई अनुशासित जीवन प्रिय लाग्छ । अनुशासित जीवनले सुःख, शान्ति प्रदान गर्दछ । यही अनुशासित जीवन्तितर अग्रसर गराउने शील नै बौद्धको पहिलो खुडकिलो हो । शीलवान

व्यक्ति कुनै कर्मले अशान्तिको परिवेश पैदा गर्दैन । शीलले नै दानप्रति आकृष्ट पार्दछ । दान र शीलको धारण र पालनले प्रज्ञाको ज्योति प्रकाशमान हुँदछ । यी दर्शनलाई अशिक्षित व्यक्तिले पनि सजिलैसित आत्मसात गर्न सक्दछ ।

यसैले नै विश्वमा अन्य धर्मावलम्बीहरूले पनि बौद्ध दर्शनलाई सरल व्यावहारिक मान्दछन् । यसर्थ यही व्यवहारीक ज्ञानले शान्ति कायम गर्दछ भनी प्रमाणित गर्नका निम्ति होला सबैलाई ज्ञात भएकै हो - बुद्ध शान्ति प्रवर्तकको रूपमा चिनिन्छ । ■

जिगु धयाच्चवनागु छु ?

कृष्ण देवी वज्राचार्य

थ्व धर्तिइ अधिकार दु हँ भीत उलि हे धाय् दई हँ थन च्वंतले जिगु धका: थुलि हे

पला: छयूसा कृछि

फयतूसा कुत्या

ग्वतूसा स्वकुत्या

थुलिं अपो दइ हे मखुगु

विज्ञापिसं धयात:गु

न्हयाक्व हे द:सां गात मधा:गु

गुलि जक थ्व मन लोभं जा:गु

सीक सीक नं यन्य मदु धइगु

माय्बिलिं त्यप घय्पुइत स्वइगु

प्रकृतिं ब्यूगु सौन्दर्य मगाना:

अनेअनेगु रंगरोगन पाना:

बाँला: भा:पा न्हाय्कं, स्वस्वं

मन मुग्ध जुया: थ:मं थ:त खँखँ

पाना च्वना थुकी रंगरोगन आखिर,

त्यप समान ख: चाया थ्व शरीर

स्व:सा पिनें बाँला: अति हे,

मदु स्व:सा दुने यइपुगु छुं हे ।

प्रकृतिया स्वभाव धर्म

त्व:ती मखु न्हेँ सुयातं थन

वनेमा: त्व:ता न्ह्या:सां म्हा:सां

य:गु शरीर थ्व धर्तिसं ।

थ्व शरीरे जब जि मदय्वं

घृणा जुई सकसितं नवइ भनं

कया च्वंमह अधिकार थ्व स्वकुत्या धर्तिइ,

वनं जुइ अले दिपय् नौ जुया: इति

खण्डहाल जातक-२

वीर्यवती

मूर्ख राजालाई के थाहा ? आफ्नै छोरो युवराज चन्द्रकुमार प्रति पुरोहित खण्डहालको प्रतिशोधको भावनाले भरिएको षडयन्त्रपूर्ण योजना बारे ? उ त आफ्नै स्वार्थमा मग्न हुँदै स्वर्गलोक जाने आशामा विवेक बुद्धिहीन बन्दै थिए ।

पुरोहित खण्डहालले आफ्नो कुरामा बढि विश्वास दिलाउनका लागि र राजाले यस यज्ञ गर्नको लागि मन विचलित नगरोस् भन्ने हेतुले फेरि चाल चल्दै भन्न थाल्यो- “महाराज ! यो यत्न अलि दृढ चित्त सहित काम गर्न सक्ने व्यक्तिले मात्र गर्न सक्नेछ । मन फितलो पाँने र छिन छिनमा मन परिवर्तन गर्ने खालका कमजोडी हृदयका व्यक्तिहरूले यस प्रकारको यज्ञ गर्ने आँट गर्न सक्दैनन् । यो एक प्रकारको विशेष फल दिने यज्ञ भएकोले यो यज्ञ गर्ने व्यक्तिको चित्त पनि विशेष गुणले भरिएको दन्तो कडा खालको हुनुपर्छ । चानचुने व्यक्तिले यो यज्ञ गर्न सक्दैनन् । त्यसैले महाराजाले अहिले नै दृढ निश्चय गरी यज्ञको निर्णय लिनुभए बेश होला ।”

खण्डहालको कुरा सुनी राजाले आफूले आफैलाई दृढ संकल्प सहितको एक वीर पुरुषको रूपमा घोषित गर्दै हुकुम दिन थाले- जसरी भएपनि राजपुरोहित खण्डहालको सल्लाह बमोजिम यज्ञमा बलि चढाउनको लागि मेरा ४ जवान राजकुमारहरू, ४ जवान महारानीहरू, ४ जवान छोरीहरू, ४ जवान सेंठहरू, ४ वटा हात्तीहरू, ४ वटा घोडाहरू र ४ वटा गोरूहरूलाई ठीक पारी मेरो अगाडि ल्याउनु ।”

राजाको हुकुम सारा देशमा फैलियो । राजद्वारको अन्तः पुरमा जब यो हल्ला सुनियो तब राजपरिवारमा एक भयानक अशान्ति र कोलाहलपूर्ण वातावरणले छाियो । राजाका वृद्ध मातापिता दुबैजना ज्यादै दुःखी बने । आफ्ना प्यारा नातीहरू, बुहारीहरू सेंठहरू र अन्य थुप्रै पशुहरू समेतको ज्यान लिई स्वर्ग जान तम्सेका आफ्नो छोराको मुख्याँ देखेर ज्यादै अपशोच गर्दै रुँदै कराउँदै उनीहरू दुवै जना वृद्ध वृद्धाहरू छोरालाई सम्झाउन आए र यसरी भने- “बाबु छोरा ! तिमीले स्वर्ग जाने आशा राख्दै किन यस्तो नर्क जाने कार्य गर्दैछौ ? यसरी तिमी मूर्ख नबन । हाम्रो कुरो मान छोरा । यो कस्तो खालको यज्ञ हो जुन यज्ञमा आफ्नो छोरा, श्रीमती र अन्य विभिन्न प्राणीहरूको हत्या गरी स्वर्ग जान पाउने लालच देखाइएको छ ?” यस्तो यज्ञको बारेमा त हामीले सुनेको नै छैनौं । यो यज्ञले त तिमीलाई अवश्य पनि नर्कमा

लानेछ । त्यसैले तिमीले हामीले भनेको कुरा मानी यो घिनलाग्दो यज्ञ गर्ने तर्फ नलाग । यस कार्यलाई अहिले नै त्याग्ने विचार गर ।”

तर स्वार्थी राजाले आफ्ना माता पिताका सल्लाहलाई कुनै महत्त्व दिएन ।

सर्वप्रथम चार जवान राजकुमारहरू (सूर्य, चन्द्र, भद्रसेन र वैमानिक सूर)लाई पकडेर ल्याउने हुकुम भयो राजाको तर्फबाट ।

दूतहरू सर्वप्रथम चन्द्रकुमार समक्ष पुगी भने- “कुमार ! तपाईंलाई मारी तपाईंका बुबा स्वर्गलोक जान चाहनु भएको छ । त्यसैले तपाईंलाई पकडेर ल्याउन हामीलाई पठाइएको छ ।”

यो कुरो सुनी चन्द्रकुमारले भन्यो- “मेरो बुवाले कसको सल्लाह लिएर मलाई समात्न पठाइएको हो ?” दूत - देव । खण्डहालको कुरा सुनेर ।

चन्द्रकुमार- “उसले म एकलोलाई मात्र पकड्ने कुरा गरेको हो कि अरूलाई पनि ?”

दूत- “अरूलाई पनि पकड्ने सल्लाह दिइएको छ कुमार ।” यो कुरो सुनी चन्द्रकुमारले सोचन थाल्यो- मेरो त कुनै पनि व्यक्तिसंग वैरभाव छैन । तर खण्डहाल एकजनाले मेरो कारणले उ न्यायाधिश बन्न नपाएको र अन्यायपूर्वक जनताहरूको सम्पत्ति भ्रष्टाचार गर्न नपाएको रिसले मसंग बदला लिने मनसायले नै यस्तो चाल चलेको हुनुपर्छ । म एकलोलाई मात्र मार्ने षडयन्त्र रचेमा सबैको उसमाथि शंका हुने डरले उसले आफ्नो षडयन्त्रलाई ढाकछोप गर्न अरू पनि थुप्रै व्यक्तिहरूको ज्यान लिन खोज्दैछ । कस्तो अन्याय हो यो ? मेरो बुवासंग भेटी यी निर्दोष व्यक्ति र प्राणीहरूलाई जीवन दान दिन लगाई मुक्त गराउने जिम्मा मेरो हो यसरी राजाका चारजवान छोराहरू, छोरीहरू र चार श्रीमतीहरूलाई पकडी राजा समक्ष उभ्याइए । राजपरिवारलाई पकड्दै जाँदा जनमानसमा त्यति हल्ला हुन पाएन । तर जब सेंठहरूलाई पकडन गइयो, तब देशभर कोलाहल मच्चियो । मारिन लागेका सेंठहरू आफ्ना नाता कुटुम्बहरूका साथ राजकुल पुगे । नाता कुटुम्बहरूले घेरिएका सेंठहरूले राजासंग आफ्ना प्राणको भिक्षा मागे । धेरै रोए कराए उनीहरू । तर मूर्ख राजाले कुनै व्यक्ति प्रति पनि दयाभाव राखेन ।

मासु बेच्ने बगरेको अगाडि आफ्नो प्राणको भिक्षा माग्ने प्राणीहरू सरह भएका थिए विचरो महाजनहरू त्यहाँ ।

दुष्ट ब्राह्मण खण्डहाल त यज्ञको तयारीमा जुट्न थालेका थिए । यही मौका पारी राजकुमार चन्द्रले आफ्ना बुबा समक्ष यज्ञमा होमिन लगिएका सबै प्राणीहरूको जीवन दान दिलाउने मनसाय व्यक्त गर्दै भन्न थाले- “देव ! हामीलाई मार्ने काम नगर्नुस् । बरू हामीलाई दासबनाई त्यही खण्डहाललाई सुम्पिदिनुस् । हाम्रो खुट्टामा हथकडी लगाई दिए तापनि हामीले हात्ती र घोडाको पालन गरी जीवन विताउने छौं । हामी हात्ती घोडाको मल बटुल्ने काम गर्न पनि तयार छौं । हामीलाई मार्ने विचार त्यागिदिनुस् । हामीलाई देश निकाला गरिदिए पनि बरू हामी भिखारी बनी बाँच्न तयार छौं । तर हाम्रो ज्यान नलिइदिनुस् । विन्ति छ । हे देव ! जब हामी बालक थियौं, त्यही समयमा हामीलाई किन मार्नु भएन ? अब त हामी बालककाल नाघी युवक भईसक्यौं, अब आएर हामीलाई विनाकारण, विना अपराध मार्न खोज्दै हुनुहुन्छ ? यदि बाह्य देशहरूले हाम्रो देशमा आक्रमण गर्न आउँदा देश रक्षा गर्नुपथ्यो भने जंगलहरूको रेखदेख गर्न पथ्यो भने बरू हामीलाई त्यस्तो कार्यमा खटाउने गर्नुस् । पंक्षीहरूलाई समेत आफ्ना सन्तान प्यारो हुन्छन् भने तपाईं त मानिस भएर पनि आफ्ना सन्तानहरूलाई हत्या गर्न चाहनु हुन्छ ? तपाईंले अहिले खण्डहाल प्रति अन्ध श्रद्धा राख्दै हुनुहुन्छ । तर खण्डहालले मलाई षडयन्त्र गरी मार्ने चाल चलिरहेको छ । अहिले उसले मेरो कारणले यत्तिका प्राणीहरूको हत्या गर्न खोज्दैछ, पछि उसले अवश्य पनि तपाईंको समेत हत्या गर्ने चाल चल्नेछ । महाराज ! यस ब्राह्मणलाई श्रेष्ठ गाउँ, श्रेष्ठ निगम र श्रेष्ठ भोग सामग्री पनि दानको रूपमा दिइन्छ । त्यतिमात्र होइन यसले कुलमा अग्र पिण्ड भई भोजन पनि ग्रहण गर्दछ । तर महाराज ! यस ब्राह्मणले श्रेष्ठ गाउँ दान दिने व्यक्तिहरूलाई नै अश्रु नराम्रो सोची कुकर्म पनि गर्दछ । हे देव ! यस्ता ब्राह्मण अकृतज्ञ हुन्छन् । यदि तपाईंले पुत्रहरूको बलि चढाई यज्ञ गरेमा मृत्यु पश्चात् देवलोक पुगिन्छ भन्ने कुरामा विश्वास गर्नुहुन्छ भने सबभन्दा पहिले त्यही ब्राह्मण खण्डहालले यस्तो यज्ञ गराउने हुकुम दिनुस् न । किनभने खण्डहाललाई पनि स्वर्गलोक पुग्ने इच्छा त भइहाल्छ नि । स्वर्गलोक पुग्ने इच्छा त कसलाई मात्र हुँदैन र ? यसरी आफ्नै छोराहरू बलि चढाई यज्ञ गर्न दिनुस् न । महाराज ! तपाईंलाई यसरी छोराहरू मारी स्वर्गलोक पुगिन्छ भन्ने

सल्लाह दिने ब्राह्मणले पहिला उसले उसका छोराहरू मारी आफु स्वर्गलोक जाने काम किन गरेन ? तपाईंले जस्तै आफ्ना नजिकका परिवारहरूलाई किन मारेन उसले ? उसको यो षडयन्त्रपूर्ण चालबाजीलाई तपाईंले किन बुझ्न सक्नु भएन ? जसले यस्तो अत्याचारी यज्ञ गराउँछ गर्दछ, र यस्ता महायज्ञको अनुमोदन गर्दछ, उ अवश्य पनि नरकगामी हुनेछ । यो अवश्यम्भावी हो ।”

यसरी आफ्नो पुत्रले विलाप गरेको सहन नसकी राजाले भने- “कुमारहरूलाई छोडिदिनु । मलाई आफ्ना छोराहरू मारेर स्वर्गलोक जानु छैन । मेरा छोराहरूलाई कसैले पनि मार्न सक्दैनन् ।”

राजाको आदेश पालन भयो । सबै बन्दीहरू मुक्त गरिए ।

तब खण्डहाल आई राजालाई भने- “महाराज ! मैले तपाईंलाई पहिला नै भनेको थिएँ नि । यो यज्ञ अत्यन्त दुष्कर हो भनेर । तपाईंका आदेश लिई मैले यज्ञको तयारी गरिसकेँ । अहिले आएर तपाईं यस्तो अमूल्य यज्ञको बाधा बनि दिनुभयो । जसले यस्तो महान यज्ञ गराउँछ र गर्छ, ती सबै स्वर्गलोक पुगिन्छ, भनेकै थिएँ मैले । अब तपाईंलाई स्वर्गलोक जाने इच्छा छैन भने मेरो भन्नु केही छैन ।” खण्डहालको कुरो सुन्ने वित्तिकै विवेकहीन मूर्ख राजाले स्वर्ग जाने आशा राख्दै फेरि सबै राजकुमारहरू सहित अन्य बन्दीहरूलाई पनि पकड्न लगाए ।

त्यसपछि पहिला जस्तै फेरि हाहाकार मच्चिन थाल्यो । राजाको मूर्खतापूर्ण र स्वार्थपूर्ण कार्य प्रति राजपरिवार लगायत सबै जनताले विरोध गरेतापनि राजाको मन परिवर्तन गर्न सकिएन । आखिर चन्द्रकुमारका छोरा बालक वासुलले आफ्ना बाजे राजा समक्ष लडिबुडी खेली आफ्ना बुबाको जीवन दान माग्दै भने- “मेरा पितालाई नमार्नुस् । म अहिले सानो बालक छु । म ठूलो हुन पाएको छैन .....”

आफ्ना नाती बालक वासुलको विरह सुन्नु नसकी राजाको आँखामा आँसुले भरियो र नातीलाई अंकमाल गर्दै भने- बाबु ! तिमीले पीर नलिनु । मैले तिम्रो पितालाई मार्ने छैन । जाऊ तिम्रो बुबालाई भेट्नु । यती भनी फेरि सबै कुमारहरूलाई मुक्त गरिदिए ।

तर फेरि पनि खण्डहालको जालसाजीले भरिएको कुरोले मोहनी लगाएपछि मूर्ख राजाले फेरि राजकुमारहरूलाई समात्न लगाएर यज्ञको तयारीमा लागे ।

धूर्त खण्डहालले विचार गरे “यदि यी बन्दीहरूलाई

राजा समक्ष नै राखि छोड्यो भने यिनीहरूले यसरी नै राजा समक्ष अनेक बिन्तीभाव गर्दै यो यज्ञलाई नै विफल पारिदिन बेर छैन । त्यसैले अहिले समयमै अक्कल निकाली यिनीहरूलाई यज्ञ गर्ने स्थानमा लानु पर्ला ।”

यति विचार गरी उसले बलि दिनका लागि बन्दीको रूपमा ल्याइएका राजकुमारहरू सहित अन्य सबै प्राणीहरूलाई यज्ञ गर्ने स्थानमा लानको लागि आदेश दिए ।

बलिका लागि लिएका चार राजकुमारहरू, चार राजकुमारीहरू, चार महारानीहरू, चार गृहपतीहरू, ४ हात्तीहरू, ४ घोडाहरू र चार गोरूहरू आदि सबैलाई यज्ञ गर्ने स्थानतर्फ पैदल हिंडाइयो । जब यसरी राजपरिवारहरू सहित अन्य प्राणीहरू पनि बलि दिनको लागि लिए तब सारा देशवासीहरूले मन थाम्न सकेनन् । तिनीहरू सबै ज्यादै दुखी बन्दै विलाप गर्दै पछि लागे । यसरी जनताहरू पनि पछि लागी यज्ञ गर्ने स्थानतर्फ प्रस्थान गरेको हुनाले देशको द्वारमा मानिसहरूको घुँइचो हुन थाल्यो । देशको द्वारमा मानिसहरू नै नअटाउने तरीकाले जनसमुदायको घुँइचोले ठेलमठेल गरेको देखी खण्डहाललाई भयले सताउन थाल्यो । उसले विचार गर्‍यो- यस्तो भीडले यज्ञ गर्ने स्थानमा घेरियो भने त्यहाँ अवश्य पनि केही उपद्रव हुन सक्छ । त्यसैले समयमै यो घुँइचोलाई रोक्नु राम्रो हुनेछ । यति विचार गरी खण्डहालले आफ्नो काममा बाधा आउन नदिने विचारले देशको ढोका बन्द गरी देशभित्र बाकी रहेका जनसमुदायलाई देश बाहिर नपठाउने आदेश दिए । अनि पहिला जति पनि जनसमुदाय बाहिर निस्कन पाए, तिनीहरू मात्र यज्ञ गर्ने स्थानतर्फ जान पाए । बाँकी रहेका जनसमुदाय यज्ञ स्थानतर्फ जान नपाएको जोशमा र निर्दोष व्यक्तिहरू र प्राणीहरूलाई बलि चढाउन लिएको कार्यको विरोध गर्दै जोशले ठूल-ठूलो स्वरले चिच्याउँदै कराउन थाले । उनीहरूको यस्तो भयानक आवाज सुनी पंक्षीहरू सबै आत्तिएर आकाशमा तितर वितर हुँदै उड्न थाले । यसरी त्यो क्षण त एकराजाको देशमा डर लाग्दो र भयानक अशान्तिले भरिएको वातावरण छाएको थियो ।

उता बोधिसत्त्व चन्द्रकुमारलाई यज्ञ कण्ड समिप लगियो । चन्द्र कुमारकी माताले आफ्नो छोरोको जीवन दान दिलाउन खूब रोइन् कराइन् । तर केही शीप लागेन । तब उनीले आफुलाई रोक्न सकिनन् र यसरी देशमा अशान्ति र उपद्रव ल्याउनको लागि प्रमुख

जिम्मेवारीको रूपमा रहेको खण्डहाल प्रति उनी खूब रिसाउँदै क्रोध व्यक्त गर्दै खण्डहाललाई सराउँदै भन्न थालिन्- “हे खण्डहाल ! चन्द्रकुमार सहित अन्य ३ जवान राजकुमारहरूको हत्या गर्नका लागि यहाँ ल्याउँदा मलाई जसरी मातृहृदय शोक उत्पन्न भएको थियो, त्यसरी नै यस्तो शोक तेरी आमा र श्रीमतीले पनि भोग्न परोस् । तैले निर्दोष सिंह समान रहेका मेरा कुमारहरूलाई मार्ने योजना बनाइस्, त्यही पापले तेरी आमा र श्रीमतीले पनि आफ्ना छोरो र श्रीमान देख्नै नपावस् ।”

यसरी विलाप गर्दै रोए पनि त्यहाँ राजा र खण्डहाललाई केही असर पार्न सकेन । उनीहरू यज्ञमा बलीको तयारीमा मात्र तत्पर रहे । तब चन्द्रकुमारकी श्रीमती चन्दाले शोकाकूल बन्दै दुबै हातहरू जोडी त्यहाँका सारा परिषदको परिक्रमा गर्दै चित्त एकाग्र गदै यसरी प्रार्थना गरिन्- “निश्चय पनि यस देशका राजालाई आफ्ना छोराहरू प्रति कति पनि स्नेह रहेनछ । मूर्ख खण्डहाल तैले जुन प्राणीहरूलाई हत्या गर्ने जाल साजी गरिस्, तिनीहरू सबै निर्दोष छन्, यदि यो कुरो सत्य हो भने यही सत्यको प्रभावले मैले मेरी स्वामीको संगिनी बन्न पाउँ । यहाँ जति पनि अमनुष्यहरूले बास गरि रहेका छन्, जति पनि मनुष्य र प्राणीहरूले बास गरिरहेका छन्, तिनीहरूको मैत्री बलले मलाई सहायता गरून् र म मेरा स्वामीको संगिनी बन्न पाउँ । म आफ्ना पति नगुमाउनका लागि याचना गर्दछु ।”

यसरी सबै प्राणीहरूको शोकाकूल वातावरण, आफ्ना श्रीमतीहरू, छोराहरू, बुहारीहरू लगायत सबै राज परिवारका कोलाहलपूर्ण विलापले भरिएको वातावरण, सारा जनताहरूको विराधले भरिएको आवाज र उनीहरूको दुखी र शोकाकूल भावले भरिएको वातावरणले राजाको मनमा एक प्रकारको डर, भय र त्रासले ठाउँ लिन थाल्यो । अनि उसलाई आफ्नो कुकर्म प्रति पश्चाताप र भयले सताउन थाल्यो । उसको आफ्नै मनले आफैलाई यसरी धिक्कार्न थाल्यो-

“म कति पापी रहेछु । स्वर्ग गई पंचकाम भोगमा लिप्त रहने आफ्नो स्वार्थी भावनाले ग्रस्त भई मैले आफ्ना निर्दोष छोराहरू, श्रीमतीहरू, श्रेष्ठी गृहपतीहरूलाई हत्या गर्न तम्सिरहेको छु । म कहाँसम्मको नीच रहेछु । अहिले मौकामा होश सम्हाल्न सकिएन भने मैले ठूलो पश्चातापको भूमरीमा फस्नु पर्नेछ । यस्तो कुकर्म मैले गर्नेछैन । यसरी आफ्नो गल्तीलाई महशूस गर्दै राजाले सबै निर्दोष व्यक्ति र प्राणीहरूलाई मुक्त गर्ने आदेश

दिए। अचानक राजाको तर्फबाट यस्तो हुकुम सुनेपछि सबैजना अचम्म भए। राजाको हुकुम पालन गरियो। सबैजना मुक्त भएपछि त्यहाँ जम्मा भएका सबै जना समुदायले आवेशमा आई दुष्ट खण्डहाललाई एक-एक हुंगाले हान्दै त्यही मारे। उसको ज्यान लिइसकेपछि बाकी रहेका दुष्ट राजाको पनि ज्यान लिने विचारले राजा प्रति जाइ लागे। तब बोधिसत्त्व चन्द्रकुमारले आफ्ना बुबा राजा एकराजालाई अंकमाल गरी कसैले पनि छुन दिएन। तब जनताले विरोध गर्दै भने- राजकुमार चन्द्र ! हामीले यस पापी राजालाई नमारे पनि यसलाई हामो नगरमा त राख्दै राख्दैनौं। यसलाई चण्डाल बनाई नगर बाहिर धपाउँछौं। यति भन्दै तिनीहरू सबैले राजालाई राजाको पोषाक उतार्न लगाई गेरू वस्त्र लगाउन दिई पहेंलो भूत्रो कपडाले टाउकोमा बेर्न लगाई चण्डाल बनाई चण्डालहरूको बस्तीमा पठाइदियो। यसरी जसले

पशुघात गर्ने यज्ञ गर्छ र गराउँछ, त्यस्ता कृकर्मको अनुमोदन गराउँछ, ती सबै व्यक्तिहरू यही जीवनमा नरकगामी हुँदो रहेछ।

यसरी सबैले मुक्तिको आभास पाएपछि राज परिषद सहित सबै जनताहरू हर्षले प्रफुल्लित बन्दै खुशियायी मनाउँदै चन्द्रकुमारलाई राज्याभिषेक गरे। नगरमा आनन्द भेरी बजाई सबै जना मुक्त र स्वतन्त्र भएको घोषणा गरियो।

तर बोधिसत्त्वले नगरबाट निष्कासित गरिएका आफ्ना पितालाई विर्सना आफ्ना पिता रहने ठाउँमा चारैतर्फ पर्खालले घेरी सुरक्षित बनाइदियो। नगर भित्र आउन मनाही भएकोले आफ्ना बुबालाई समय सभयमा भेटी आवश्यक खर्च पुऱ्याउँदै रहे। यसरी बोधिसत्त्व चन्द्रकुमारले धर्मानुकुल राज्य चलाई आफ्नो जीवन सार्थक बनाए। ■ (साभार- दानपारमिता)

कसैले कसैलाई चित्त बुझाउन सक्दैन

- नरेन्द्रनाथ भट्टराई

“अघि पनि कसैले कसैलाई पनि चित्त बुझाउन सकेको थिएन, अहिले पनि सकेको छैन र पछि पनि सक्नेछैन।” यस सत्य कुरालाई बुझेर विवेक पूर्वक कर्तव्य गर्दै गएमा मात्र मानिसले सुख पाउँदछ अन्यथा सबैको चित्त बुझाई छाड्छु भनी हिंडने मानिस दुःखको खाडलमा जाकिनु पर्नेछ।

एउटा गधा लिएर एकदिन बुबा र छोरा शहरतिर लागे। अलि पर मात्र के पुगेका थिए पाठशालाबाट फर्केका एकहुल विद्यार्थीहरूले भने- “कस्ता बुद्धि नभएका मानिस। गधा हुँदाहुँदै गधालाई रिताँ हिंडाएर आफू गधाको पछिपछि लाग्ने।” यो कुरा सुनेर बाबु गधामाथि चढे, छोरा पछिपछि हिंडेर अर्को गाउँमा पुगे। त्यहाँ चौतारामा ५/७ जना लाठेरू बसेर तास खेलिरहेका थिए। त्यहाँ नजिकै पुग्दा एकजान लाठेले तिनीहरूलाई देखाउँदै आश्चर्य प्रकट गर्दै भन्नलाग्यो- “बिचरो त्यस्तो कलकलाउँदो छोरोलाई हिंडाएर यस्तो हट्टाकट्टा बुबा गधा चढेर हिंडने, सरम र धरम नभएको।” त्यो कुरा सुनेर बाबु गधाबाट ओर्लिएर छोरोलाई गधामा चढाएर हिंडन थाले। अलि पर के पुगेका थिए एक हुल तीर्थयात्रीहरू भेटिए। तिनको नजिकमा पुग्दा, “धन्य कलियुग बूढा

बाबुलाई हिंडाएर यस्तो जवान छोरो गधामा चढेर हिंडने अघोर पाप” भन्न लागे। यो कुरा सुन्ने वित्तिकै छोरा गधाबाट ओर्लिए।

अब कसो गर्ने होला भनेर अलमलिरहेका थिए एकजना तार्किक त्यहाँ आइपुगे भने- “गधा भनेको चढ्ने जन्तु हो, एक एकजना चढ्दा कुरा काटे भने दुबैजना चढे।” यसै गर्न ठीक होला भन्ठानी दुवै जना गधा चढेर गए। अलि पर फेरि केहि मानिस देखिए। तिनले गालीगर्न थाले- “कस्ता निर्दयी मानिस २/२ जना पनि एउटा जीवमाथि चढ्नु। बरु दुबैजानले गधालाई नै बोक्नु नि।” यो कुरा सुनेर दुबैजना ओर्लिए। नजिकैबाट एउटा बाँस ल्याएर गधाको खुटा बाँधेर दुईतिरबाट दुईजनाले बोकेर गए। अलि पर एउटा पुल तर्न लागेका थिए। असजिलो भएर गधा छटपटायो। सन्तुलन मिलेन, गधा तल खस्यो। तलगाएर हेर्छन् त गधा स्वर्गवास भइसकेको।

अरुको चित्त बुझाउन खोज्दा यस्तै गति हुन्छ। कसैलाई चित्त बुझाउन सक्दैन।

स्वचिन्तन नै स्वर्ग हो, परचिन्तन नै पीडा हो, नर्क हो। ■

मृत्युं बिसिउं वनेफइमखु

सुनिता मानन्धर

समाजय् थीथी कथंयापिं मनूत दइ । उपिं नापं थःगु स्वापू नं दयाच्चनी र उपिं मध्य गुलिंनाप थःगु नुःग खँ मिले जुइ । गुलिं गुलिं ख्वाः जक खने साथं नं तं पिहां वइ । सकसिनं यः मयः या दथुइ च्वनाः जीवन हनी । थः यःपिनि आपत् जुइ । दुःख जुइ । थः नं दुःख जुया बी । तर जब मयः पितं दुःखं कइ । अन मन लयताइ । थ्व मनूया स्वभाव खः । अफ थःगु मनं मखंपितं ला भन्नु शत्रु कथं काइ । उमित नागः तुगः याइ । उमि आनीबानी जक मखु, व्यवहार तकं यइमखु । उमिसं याइगु दक्वं ज्याखँय् कुँखिनी । पलाः पतिकं नकारात्मक नकारात्मक विचाः ब्वलनी । थुलि जक मखु सीसांजिउ याकनं सीमा धइगु तकं कामना याइ ।

जीवनया नाप नापं स्वाना वइगु मृत्यु गन, गुबलय् गुथाय् वइ धाये मफु । सुपाखें जुइ व नं मसिउ । यः मयः, मभिं भिं, शत्रु मित्र सुं धाइमखु । थ्व सत्य खः । थुकिं सुं ब्यागलं च्वने फइमखु । उकिं तथागतं धर्मपदया पाप वर्गय् धयाविज्याःगु दु, 'स्वर्ग', समुद्र वा पर्वत न्हयाथाय् वनाः च्वंवंसा स्वर्ग वा मृत्युपाखे तापाक च्वने फइमखु ।

मृत्युं न्हापा वा लिपा सकसितं यंकी । गन वन, छाया वन सुनां मसिउ । तर गुलिसिनं मृत्यु सत्ययात वा चायेकी मखु । जीवनया यथार्थयात आत्मसात याइमखु । थुकिं यानाः वास्तविकतापाखें तापाइ । जन्मलिसें मृत्यु स्वाना वइ । जब थुगु खँयात बोध याइमखु । अले सुं सितकि उकिया वेदना ब्वलनी । मृत्यु सत्ययात बोध याये मफुतकि गुलि तक विलाप याई धइगु खँ बौद्ध साहित्यय् न्हयथनातःगु दु ।

कृषा गौतमी श्रावस्तीया गृहस्थी । वया श्रेष्ठ कूलय व्याहा जुल । न्हापांमह पुत्र काय् मचा नं बुल । काय्मचा हिसिचा दु । काय्मचा वः चाधिक नं जुल मचायात कालं यंकल । थः याकः काय् थुलि याकनं सीगु कृषा गौतमिं सह याये मफुत । व काय्या मतिनाय् तक्कन । सिम्ह हानं म्वाना वइमखु । वं थुगु खँयात थुइके मफुत । उकिं वं सिम्ह मचायात बुया जुल । थः काय् म्वाका बिउ धाधां छेंखा पतिकं चाःहिला जुल । वयात तः धंगु वज्रपात जुल । वया दुःख खपिं सकलें दुःखी जुल । तर सुनां वया दुःख

महो याये मफुत । थुगु इलय् तथागत बुद्धं जक वयागु दुःख महो याइगु खन । उकिं जः लाखःलां वयात तथागतयाथाय् छ्वयाविल ।

व तथागतयाथाय् वन । वसपोलं मचा म्वाका बी धायेवं व दंग जुल तथागतं वयात सुं मसीनिगु छेंय् नं तू छम्हु कया हजि धाल । तू छम्हु जक कया हयेगु ! वं विचाः यात, तसकं अःपुगु ज्या न्हयाथाय् नं द हे दइगु । छम्हु तू सुनां मबिइ । व न्हापांगु छेंय् वन । अन तू ला दु, तर उगु छेंय् मनु सीधुंकूगु जुयाच्चन । व छेंखा पतिकं थ्यन । तर सुं मसीगु छें गनं लुइके मफुत । व गन गन छें थ्यन, अन छम्ह कि छम्ह सीधुंकुगु छें । गनं मां, गनं अबु गनं तता केहें, दाजु किजा, अले गनं काय्महयाय् छय्छुइ कलाः भाःत तकं सीधुंकूगु । छेंखापतिकं चाःहिले धुंकाः व मृत्यु सत्ययात थुइकल । थःमहं उगु खँ वाः चायेकल । थः सिम्ह काय्या दाह संस्कार यात ।

कृषा गौतमी जक मुख, श्रावस्तीया मेम्ह छम्ह गृहस्थी नं थुकथं हे व्यवहार यात । श्रावस्तीया छम्ह गृहस्थी । वया बौ सित । थःत यःमह सित । उकिं विरह यायेगु स्वाभाविक खः । बौ सीवं वं नं अतिकं शोक यात । दाह संस्कार याये धुंकूम्ह बौ । अयनं वया मन मच्चन । खंक्वसित वं न्यना जुल 'जिमि बायात खंगु दुला ?' व विरक्त जुल । वया शोक सुनानं तंके मफुत । थुगु शोकयात तंकेत तथागतं वया न्हापाया जन्मया खँ कनाविज्यात ।

न्हापाया जन्मय् व गृहपतिया कूलय् जन्म जुल । उगु इलय् नं वया बौ सित । बौ सीवं वं सन्ताप यात । छाति दायाः ख्वया जुल वया सुजात नांया काय् छम्ह दु । व अतिकं पण्डित । बुद्धिमानम्ह । वं थः बौया दुःख तंकेगु विचाःयात

छन्हु वं नगरं पिने सीम्ह द्वहं खन । वं उम्ह द्वहंयात घाँय् हया नकल । लः त्वंकल । न न धकाः ह्ययेका च्वन । थ्व सकतां वया बौम्हिसिनं स्वया च्वन । वं थः काय् वेंय् जूगु तायेकल । उकिं बौम्हं धाल, सीधुंकूम्ह द्वहनं नं घाँय् नइला ? लः त्वनी ला ?

थ्व खँ न्यनाः काय्महं धाल, न्हयःने दुम्ह सीधुंकूम्ह प्राणीं ला छुं नइमखु । दना वइमखु धाःसेलि दाह संस्कार

याये धुंकूम्ह मनू गनं लिहां वइ ? थ्व खँ न्यना: बौम्हेसिया सन्ताप म्हो जुल । वं मृत्यु सत्ययात थुइकल ।

थौया आधुनिकताय् हरेक मांबौपिसं थः सन्तानयात ऐस आरामय् तइ । सन्तानया लागिं त्वा: बहा: त्वःति । कोलोनी व हाउजिड ल्यइ । अनया एकान्त लकस, अन बुराबुरीया थाय दइमखु । थःगु निजी गाडी गाडीइ च्वन, अफिस वन । मचायात व्वनेकृथिइ त्वःतल । मेगु छुं चिउता: मदु । थज्या:गु संसारय् व्वलंम्ह मचां चीधंगु वेदना तकं सह याये फइमखु । अफ सुं सीगु खन कि व गयाइ । चित्त व्याकुल याइ । सहनशीलता दइमखु । वं वास्तविकता बोध याये फइमखु । मृत्युयात भय कथं काइ । वहे भय व्वलंका जीवन हनाच्वनी ।

मृत्यु खना: ग्याना: मृत्यु तापाना वनीमखु । थुकिं तापाक च्वने नं फइमखु । ग्याना: पहाडय् छांय् मवनेमा:, डाँडा गुफा पाखाय् हे वनेमा:, अफ देय् हे त्वता: छांय् मवनेमा: । थुकिं तापाक सुले फइमखु । धम्मपदय् नं कनात:गु दु- आकाश, समुद्र वा पर्वतया गुफाय् जुइमा:, न्हयाथाय् च्वंसां मृत्युं बचे जुइ फइमखु ।

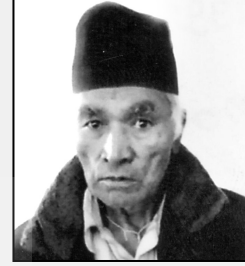
थन मृत्यु खना: सकलें ग्या: । घाटक ल्वचं ग्रस्तम्ह जुइमा: । डाक्टरं सीगु न्हि व्वछिउम्ह जुइमा: । वया छन्हु जक मखु । पलख जकसां आपा: म्वायेगु इच्छा याइ । पलख म्वायेगु लागिं संघर्ष याइ । म्वायेगु कामना याइ । जीवनय् आशक्त जुइ । तर मृत्युं त्व: तीमखु । उकिं धयात:गु नं दु न्हय: वयेका च्वंपि गांयापिंत खुसीबालं चुइकायंकू थें प्राणी प्रति आशक्त जुयाच्वंम्हेसित मृत्युं यंकी ।

सुं सीगु खना: ग्यात कि मृत्यु तापाइगु, सुनानं

सीमा: धायेवं याकनं नं सीगु, त:मि जुइवं ता: आयु जुइगु नं मखु । मृत्यु वइगु इलय् सुनां पने फइमखु । थुगु खँ बांलाक ध्याथुइकेत बुद्ध शिक्षा अध्ययन यायेमा । थुकी धयात:गु दु, कायनं रक्षा याये फइमखु, न अबुं यायेफइ, न बन्धुजनं हे मृत्यु वइगु इलय् बन्धुपिनि नं रक्षा याये फइगु योग्यता दइमखु । उकिं थुगु खँ थुइका: शीलवान जुया: निर्वाणपाखे यंकीगु लँपुयात यचुके मा: । ■

अनिच्चावत संखारा उप्पादवय धम्मिनो
उपज्जित्वा निरूज्झन्ति तेसं वूपसमो सुखो

जन्म:
वि.सं १९९२
जेठ,
ज्या:पुन्ही

दिवंगत:
वि.सं. २०७६
पौष ३

धर्मकीर्ति बौद्ध ज्ञानमाला भजन खल:या दज: तीर्थमाया महर्जनया बा:जु पुर्ण-महर्जन दिवंगत जुयादिल । वय्क:या सुगति व निर्वाणया कामना यासे पुण्यानुमोदन यानाच्वना । दु:खं कयाच्वंगु थुगु इलय् वय्क:या छयेंज:पिसं बुद्ध शिक्षायात थ्वीका: धैर्य धारण याय्फय्मा धका: आशिका यानाच्वना ।

धर्मकीर्ति बौद्ध ज्ञानमाला भजन खल:
धर्मकीर्ति विहार

मैत्री बोधिसत्त्व विहारय् बुद्धपूजा व धर्मदेशना

ने.सं. ११४० जनवहा: वः न्हवं अष्टमी
प्रस्तुती- प्रेमलक्ष्मी तुलाधर

मैत्री बोधिसत्त्व विहार जम: बहालय् कुसुम गुरूमां पाखें बुद्धपूजा ज्याभ्व: न्ह्याकाविज्यास्य धर्मदेशना याना विज्यात । धर्मकीर्ति बौद्ध ज्ञानमाला भजन पाखें भजन

प्रस्तुत जूगु थुगु ज्याभ्वले भाजु श्याममान वज्राचार्यया दिवंगत काय्भाजु नबिनमान वज्राचार्यया सुगति व निर्वाण कामना यासे जलपान दान याना: पुण्यानुमोदन या:गु ख: जलपानदाता परिवार पाखें ज्ञानमाला भजनयात रू. ५,०००/- चन्दा बिया: पुण्य सञ्चय यानादीगु ख: ।

“मुख्हरूले आफैलाई सत्रु बनाएर पाप कर्म गर्छन् । त्यही पाप कर्मको कटु फल पछि आफैलाई प्राप्त हुनेछ ।” - धम्मपद

दण्डवग

२०७६ साल, पौष २६ गते, शनिवार

प्रवक्ता- देवकाजी शाक्य

प्रस्तुती- राज भाइ तुलाधर

न नगचरीया न जटा न पङ्का,
नानासका थण्डिलसायिका वा ।

रजोचजल्लं उक्कटिकप्पधानं,
सोधेन्ति मच्चं अवितिण्ण कङ्क ॥

नागै बसेर, वा जटा पालेर, वा हिलोले आफैलाई पोटेर, वा व्रत बसेर, वा भईमा सुतेर, वा धुलो दलेर, वा टुकुक्क बसी प्रार्थना गरेर कोही व्यक्ति शुद्ध हुन सक्तैन यदि उ क्लेशबाट मुक्त भएको छैन भने ।

श्रावस्तीको एकजना धनी मानिस आफ्नो पत्नीको देहान्त पछि भिक्षु संघमा प्रवेश गरे । प्रवेश गर्नु अघि नै उसले आफ्नो लागि छुट्टै विहार बनाउन लगाएर त्यहाँ सुविधायुक्त सामानहरू राख्न लगाएको थियो । भिक्षु भइसकेपछि उ त्यहाँ बसेर नोकरहरूद्वारा आफूलाई मनपर्ने खाना बनाउन लगाउने गरी सुख सुविस्तासंग बस्न थाले । उसले धेरै सामानहरूको कारणले उसको नाम नै बहुभाण्डुक हुन गयो । अरू भिक्षुहरूले उसको यस्तो आचरण देखेर उसलाई बुद्ध कहाँ लगेर उसको बारेमा सवैकुरा बतायो । उसले रिसाएर ल मलाई केही पनि चाहिँदैन भनेर आफुले लगाइ राखेको चीवर समेत फुकायो । यो देखेर भगवानले उसलाई भन्नुभयो, “तिमी पहिला अमनुष्य भएर जन्मेको वेलामा समेत अकुशल कर्म गर्न तिमिमा लज्जा र भय थियो, अब मेरो शासनमा भिक्षु भएर पनि लज्जा र भयलाई किन त्याग्दैछौ ?” भगवानको कुरा सुनेपछि उसलाई आफ्नो गल्ती महसुस भयो । उसले भगवानसंग विनम्रपूर्वक माफी मागे । भगवानले माथिको गाथा व्यक्त गर्नुभइ त्यहाँ उपस्थित सवैलाई उपदेश दिनु भयो । उपदेशको अन्तमा धेरैले श्रोतापक्ति फल प्राप्त गरे ।

अलङ्कतो चेपि समं चरेय्य,
सन्तो दन्तो नियतो ब्रह्मचारी ।
सब्बेसु भूतेसु निघाय दण्डं,
सो ब्राह्मणो सो समणो स भिक्खु ॥

अलंकारहरूले सुसज्जित भएर रहेपनि यदि कोही व्यक्ति सम्यक आचरण गर्छ, शान्त संयमित हुन्छ, ब्रह्मचर्य पालन गर्छ, कुनै पनि प्राणीलाई दुःख दिदैन भने त्यो व्यक्ति ब्राह्मण नै हुन्छ, श्रमण नै हुन्छ, भिक्षु नै हुन्छ ।

एकचोटी प्रसेनजीत राजाको राज्यको सिमानामा भइरहेको विद्रोहलाई दबाउन उसको मन्त्री सन्तति सफल भए । राजा खुशी भएर उसलाई धेरै धन सम्पति दिएर मनोरञ्जनको लागि एउटा नृत्य कन्या पनि दिए । सात दिनसम्म उसले खूब रमाइलो गरे । सात दिन पछि नदीमा नुहाउनको लागि गइरहेको बेला बाटोमा बुद्धसंग उसको भेट भयो । उसले बुद्धलाई नमन गर्‍यो र बुद्ध मुसुकक हाँस्नु भयो । आनन्द भन्तेले बुद्धसंग हाँस्नुको कारण सोध्दा वहाँले भन्नुभयो, “आनन्द, यो आमात्य आजै मलाई भेट्न आउने छ । उसलाई मैले छोटो उपदेश दिए पछि उ अर्हत हुनेछ । अर्हत भएको केही समय भित्रै उसले परिनिर्वाण पनि प्राप्त गर्नेछ ।” सन्तति र उसका साथीहरूले सांभ सम्म नदी किनारमा खूब रमाइलो गरे तर अचानक नर्तकीको मृत्यु भयो । सन्तति ठूलो शोकमा डुबे । अब कसको शरणमा जाने भनेर सोचिरहेको बेला उसले बुद्धलाई सम्भके र वहाँकहाँ गएर आफ्नो दुःख बताए । बुद्धले दिनु भएको उपदेशको अन्तमा सन्ततिले अर्हत्व प्राप्त गरे । उसले आफ्नो आयु सकेको जानेर भगवानसंग परिनिर्वाण भयो । भिक्षु सभामा प्रश्न उठ्यो, “अमात्यले वस्त्र अलंकारले युक्त भइ परिनिर्वाण प्राप्त गर्‍यो, उ श्रमण हो कि ब्राह्मण ?” भगवानले उसलाई श्रमण अथवा ब्राह्मण जे भने पनि हुन्छ, भन्नुहुँदैन माथिको गाथा व्यक्त गर्नु भयो । ■

“अहिंसक र सदाकाल काय संयमी भइरहेका मुनिजनहरू कहिले पनि पतन नहुने र शोक रहित जीवन बिताउन सक्नेछ ।” - धम्मपद

मज्झिम निकाय

२०७६ मंसिर १२ र १९ गते

विषय- मज्झिम निकाय (सब्बासव सुत्त)

प्रवचिका- श्रद्धेय इन्दावती गुरुमां

प्रस्तुती- मिनरवती तुलाधर

यसदिन श्रद्धेय इन्दावती गुरुमाले मज्झिम निकाय अन्तर्गत सब्बासव सुत्तको विषयमा प्रवचन दिनुभएको थियो ।

सब्बासव भन्नाले सबै प्रकारको क्लेश धर्महरूलाई भनिन्छ । त्यसलाई हटाउने उपायहरू सात प्रकारका छन् । ती हुन्-

१) कुनै-कुनै आस्रवहरू दर्शनद्वारा (देखेर, हेरेर) हटाउनुपर्ने हुन्छ । आर्यश्रावकहरूले चतुआर्यसत्य धर्मलाई राम्रोसँग बुझिसकेको हुनाले योग्य अनुसार मनन गर्ने हुनाले उत्पन्न नभएको कामास्रव उत्पन्न हुँदैन, उत्पन्न भइसकेको कामास्रव हटेर जान्छ । त्यस्तै उत्पन्न नभएको भवास्रव उत्पन्न हुँदैन, उत्पन्न भएको भवास्रव हटेर जान्छ । त्यस्तै दिव्यास्रव र अविद्यास्रव पनि हटेर जान्छ ।

२) कुनै-कुनै आस्रवहरू संवरद्वारा हटाउनु पर्ने हुन्छ । चक्षु इन्द्रिय, श्रोत इन्द्रिय, घाण इन्द्रिय, जिह्वा इन्द्रिय, काय इन्द्रिय, मन इन्द्रियलाई संयम गरेर बस्नसक्ने भिक्षुलाई पिडादायी आस्रव उत्पन्न हुँदैन ।

३) कुनै-कुनै आस्रवहरू प्रतिसेवनद्वारा हटाउनु पर्ने हुन्छ । जुन भिक्षुले जानेर चिवरको सेवन गर्छ । उसलाई जाडो, गर्मी, लाम्खुट्टेबाट हावा, हुरिबाट बचाउँछ र लाज, सर्मा ढाकनलाई मद्दत गर्छ ।

४) कुनै-कुनै आस्रवहरू अधिवासनाद्वारा (सहनशीलताले) हटाउनुपर्ने हुन्छ । जस्तै- सर्दि, गर्मी, भोक, प्यास, हावा र आफ्नो शरीरबाट उत्पन्न हुने पिडालाई सहने शक्ति हुन्छ ।

५) कुनै-कुनै आस्रवहरू परिवर्जनद्वारा हटाउनु पर्ने आस्रवहरू जस्तो कि हाती, चण्ड घोडा, साँढे, कुकुर आएको देखेर अलग बस्ने, अनुचित ठाउँमा विचरण वा खराव साथीहरूको सङ्गत गरेमा मेरा मित्रहरूले देख्लान भनेर सर्तक हुनुपर्छ ।

६) कुनै-कुनै आस्रवहरू विनोदनद्वारा हटाउनु पर्ने हुन्छ । भिक्षुले मिथ्या सङ्कल्पबाट अलग बस्छ । जस्तै- काम वितर्क, ब्यापाद वितर्क, विहिंसा वितर्कबाट अलग भएर बस्छ ।

७) कुनै-कुनै आस्रवहरू भावना (ध्यान- भावनाको अभ्यासद्वारा) हटाउनुपर्ने हुन्छ । जस्तै- सप्त बोध्यङ्गको अभ्यास गर्नुपर्छ । ती हुन्-

१) सति - स्मृति सम्बोध्यङ्ग

२) धम्मविचय - सम्बोध्यङ्ग

३) वीर्य - सम्बोध्यङ्ग

४) प्रीति - सम्बोध्यङ्ग

५) प्रश्रद्धि - सम्बोध्यङ्ग

६) समाधि - सम्बोध्यङ्ग

७) उपेक्षा - सम्बोध्यङ्ग

माथि उल्लेखित बोधि अङ्गहरूको अभ्यास गरी हामीले आ-आफ्नो मनका आश्रवहरूलाई पखाल्नु पर्नेहुन्छ । ■

धर्मकीर्ति पत्रिकालाई सहयोग

डा. भिक्षुणी धम्मविजया गुरुमां, निर्वाण मूर्ति विहार किम्डोल स्वयम्भूबाट धर्मकीर्ति पत्रिकाको उत्तरोत्तर प्रगति कामना गरी उहाँको जन्मदिनको उपलक्ष्यमा रू. ५०,०००/- चन्दा प्रदान गर्नुभएको छ ।

धर्मकीर्ति पत्रिका चन्दा दाता धम्मविजया गुरुमांको सुस्वास्थ्य एवं निरोगी र उत्तरोत्तर प्रगति कामना गर्दछ ।

संघवती गुरुमां दिवंगत हनुभयो

धर्मकीर्ति विहारका आवासिय गुरुमां संघवती ८२ वर्षको उमेरमा यही माघ १९ गते आइतबार अष्टमी तिथिका दिन विहान ४:३० बजे दिवंगत हनुभयो ।

पाल्या तानसेन निवासी जगतमान वज्राचार्य र माता तःधी नानी वज्राचार्यको कोखबाट वि.सं. १९९४ चैत्र २ गते पाल्या तानसेनमा जन्मनुभएकी उहाँको गृहस्थी नाम चन्द्रप्रभा वज्राचार्य हो ।

वि.सं. २०३९ साल माघ २५ गते ४९ वर्षको उमेरमा भारत स्थित कुशीनगरमा प्रव्रजित हनुभएकी संघवती गुरुमांका गुरु भिक्षु अच्युतानन्द हनुहुन्छ । उहाँले पाल्या तानसेन स्थित महाचैत्य विहारमा बुद्ध शिक्षा अध्ययन गर्नुभयो ।

त्यसपछि उहाँका दाजु भिक्षु कुमार काश्यपको सल्लाह अनुसार संघवती गुरुमां धर्मकीर्ति विहारमा रत्नमञ्जरी गुरुमां र धम्मवती गुरुमांको शिष्य हनुभई उहाँहरूकै छत्रछाँयामा रहनुभयो ।

यसरी उहाँ ३७ वर्षसम्म धर्मकीर्ति विहारमा रहनुभई बुद्ध शासनिक कार्यमा योगदान दिनुहुँदै आफ्नो जीवन धर्मको क्षेत्रमा समर्पण गर्नुहुँदै पुण्य सञ्चय गर्नुभयो ।

बुद्ध शासनिक क्षेत्रमा निश्वार्थ पूर्वक पुण्याउनु भएको उहाँको अमूल्य योगदानले सञ्चय गरेको पुण्य रुपी शक्तिले उहाँलाई यथाशिघ्र निर्वाणको हेतु प्राप्त होस् भन्ने कामना गरिएको छ ।

माघ १९ गते दिनभर उहाँको पार्थिव शरीरलाई धर्मकीर्ति विहारको धम्महलमा राखी भिक्षु संघ, भिक्षुणी गुरुमां संघ र लामा गुरुहरू समेतले उहाँको सुगति एवं निर्वाण कामना गरी पाठ गरी पुण्यानुमोदन गरियो ।

संघवती गुरुमांको श्रद्धाञ्जली सभा,

शवयात्रा एवं दाह संस्कार

माघ २० गते, सोमवार

यसदिन धर्मकीर्ति विहारको धम्महलमा दिउँसो १२ बजे श्रद्धाञ्जली सभाको आयोजना गरियो । शील प्रार्थना, पश्चात् शुरु गरिएको यस कार्यक्रममा श्रद्धेय धम्मवती गुरुमांबाट संघवती गुरुमांको योगदान एवं अनित्यबोध विषयमा प्रवचन दिनुभएको थियो । सो पश्चात् वीर्यवती गुरुमांले संघवती गुरुमांको जीवनी प्रस्तुत गर्नुभएको उक्त कार्यक्रममा संघवती गुरुमांका परिवारका सदस्य विमलमान वज्राचार्यले श्रद्धाञ्जली मन्तव्य व्यक्त गर्नुभयो । त्यसपछि अखिल नेपाल भिक्षु

महासंघका महासचिव भिक्षु कोण्डव्य महास्थविरबाट दिवंगत संघवती गुरुमाको देन एवं संसारको अनित्य स्वभाव विषयमा आफ्नो मन्तव्य प्रस्तुत गर्नुभयो ।

त्यसपछि, भिक्षुमहासंघ एवं भिक्षुणी गुरुमाहरूको तर्फबाट सामुहिक परित्राण पाठ पछि पांशुकल वस्त्र दान गरी उहाँको सुगति एवं निर्वाण कामना गरी पुण्यानुमोदन गरियो । यो श्रद्धाञ्जली सभा कार्यक्रम पञ्चावती गुरुमाले सञ्चालन गर्नुभएको थियो ।

सो पश्चात् शवयात्रा कार्यक्रममा संघवती गुरुमाको पार्थिव शरीरलाई धर्मकीर्ति विहारबाट क्वाडों - छत्रपाटी - धोबिचौर, जोगिंपाखा हुँदै कर्णदीपमा पुऱ्याइयो । उहाँको पार्थिव शरीरलाई शुरुमा योगाम्बर गुथिका कार्यकर्ताहरूले काँधमा बोकेको थियो भने,

त्यसपछि, धर्मकीर्ति विहारका कार्यकर्ताहरूले क्रमैसँग काँधमा बोकी कर्णदीप पुऱ्याइएको थियो

दाह संस्कार कार्यक्रम

दिउँसो २ बजे, कर्णदीप

कर्णदीपमा उहाँका पार्थिव शरीर पुऱ्याइएपछि योगाम्बर गुथिको तर्फबाट १ मिनेट मौनधारण कार्यक्रम सञ्चालन गरियो । सो पश्चात् भन्ते गुरुमाहरूको तर्फबाट मरणानुस्मृति पाठ गरी पुण्यानुमोदन गरियो । त्यसपछि, अनिच्चावत संखारा पाठ गरी पार्थिव शरीरमा सामूहिक दागवत्ति दिइयो ।

सो पश्चात् योगाम्बर गुथिका कार्यकर्ताहरूबाट दिवंगत संघवती गुरुमाको पार्थिव शरीरको दाह संस्कार गरियो । ■

एकदिवसिय ध्यान शिविर

एकदिवसिय ध्यान शिविरमा सहभागी योगीहरू

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीको आयोजनामा यही २०७६ माघ ४ गते सुमंगल विहार पाटनमा श्रद्धेय पञ्चासार भन्तेको निर्देशनमा एक दिवसिय ध्यान शिविर सञ्चालन गरियो ।

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीका सदस्यहरू र उपासक उपासिकाहरू गरी उक्त शिविरमा जम्मा ८५ जवान योगीहरू सहभागी भएका थिए । कार्यक्रममा धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीका उपाध्यक्ष इन्दावती गुरुमाले स्वागत मन्तव्य दिनुभई कार्यक्रम संयोजिका

रमा शोभा कंसाकारले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो ।

कार्यक्रमको आय/ब्यय -

- सहभागी योगीहरूको तर्फबाट प्राप्त चन्दा रकम रु. २३,५००/-
- खर्च (भोजन, धर्मदान खाजा एवं दानप्रदान) रु. २३,४८०/-
- बचत रकम रु. १२०/-

(अध्ययन गोष्ठीको कोषमा जम्मा गरिने)

थेरवाद बौद्ध संग्रहालय उद्घाटन ... ..

विशिष्ट अतिथि भिक्षु मैतेयले संग्रहालय डिजाइन गर्ने संग्रहालयविद, जलकृष्ण श्रेष्ठ र व्यवस्थापक कर्ण महर्जनलाई विशेष कदरपत्र तथा अन्य दाताहरूलाई उपहार प्रदान गर्नुभएको थियो । यस संग्रहालयमा नेपालमा थेरवाद बुद्ध धर्मसंग सम्बन्धित प्राचिन अभिलेखहरूका साथै पुनर्जागरणका प्रमुख भन्तेहरूको फोटो गुफाहरू र

चित्रहरू तथा ऐतिहासिक सामाग्रीहरू, भन्ते तथा गुरूमांहरूको व्यक्तिगत जीवनका सामाग्रीहरू, थेरवाद बौद्ध मूर्तिहरू तथा साहित्यहरूको संकलन गरिएका छन् ।

सुजाता मानन्धरको सभापतित्वमा सुषमा वज्राचार्यले संचालन गर्नुभएको उक्त कार्यक्रममा मीरा ज्योती कंसाकारले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो । ■

किशोर बुद्ध विहारमा बुद्ध मूर्ति प्रतिस्थापन

२०७६ पौष १९, तनहुँ ।

तनहुँ स्थित भन्तार छिरिड १ मा दिवंगत किशोर बहादुर लामिछाने थापा मगरको पुण्य स्मृतिमा विहार निर्माण गरी उक्त विहारमा उहाँकी धर्मपत्नी कौशिला लामिछाने थापा मगर लगायत उहाँका पुत्रहरू बुद्धिराम, देवेन्द्र, सुवेदार, पृथ्वीराम आदि लामिछाने

परित्राण पाठ गर्नुहुँदै भिक्षु भिक्षुणी संघ

थापामगर सपरिवारको तर्फबाट बुद्ध प्रतिमा प्रतिस्थापन गरिएको समाचार प्राप्त भएको छ । प्राप्त समाचार अनुसार अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष मैत्री महास्थविर, महासचिव कोण्डञ्ज महास्थविर लगायत भिक्षु संघ र भिक्षुणी गुरूमांहरूको उपस्थितिमा पूर्व अर्थमन्त्री ज्ञानेन्द्र बहादुर कार्कीको प्रमुख अतिथित्वमा संचालित एक कार्यक्रममा मन्त्री कार्कीबाट विहार उद्घाटन गरी उक्त विहारको साँचो भिक्षु संघलाई

हस्तान्तरण गरिएको थियो ।

उक्त कार्यक्रममा दाता कौशिला ८४ वर्षमा प्रवेश गर्नुभएको शुभ उपलक्ष्यका उहाँको सुस्वास्थ्य एवं दीर्घायु कामना गरिनुका साथै दिवंगत किशोर बहादुर लामिछानेको पुण्यस्मृतिमा उहाँको सुगति कामना गरी भिक्षु संघ र भिक्षुणी गुरूमांहरूको तर्फबाट परित्राण पाठ गरिएको थियो । कार्यक्रमको अन्त्यमा दि. किशोर लामिछानेको पुण्यस्मृतिमा पुण्यानुमोदन गरिएको थियो । ■

मिसा पुचःको वार्षिकोत्सव

वृद्धा आमाहरूसंग वृद्धाश्रममा कार्यरत समाजसेवीहरू,
मिसा पुचःका कार्यकर्ताहरू लगायत धर्मकीर्ति विहारका गुरुमांहरू

२०७६ माघ २१ गते, थानकोट वृद्धाश्रम ।

कसाः तःधं गुथि अन्तरगतको मिसा पुचःको वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा यसदिन मणिहर्ष ज्योति आश्रम थानकोटमा रहेका वृद्धा आमाहरूलाई भोजन दान गरिएको छ ।

मिसा पुचःले आफ्नो वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा सञ्चालन गर्दै आइरहेको दान प्रदान कार्यक्रम अनुसार यसपालि ज्योती आश्रम थानकोटमा रहेका वृद्धाहरूलाई उक्त पुचःका सदस्यहरूले भोजनका साथै अन्य आवश्यक सरसामानहरू पनि प्रदान गरी पुण्य सञ्चय गर्नुभएको छ ।

कार्यक्रमको प्रारम्भमा धर्मकीर्ति विहारका वीर्यवती

गुरुमां र शुभवती गुरुमाले वृद्धाश्रममा रहनुभएका वृद्धा आमाहरू लगायत मिसा पुचःका सदस्यहरू र वृद्धाश्रम सञ्चालन गरिरहनु भएका कार्यकर्ताहरूको सुस्वास्थ्य एवं शान्ति कामना गरी बुद्ध वचन परित्राण पाठ गर्नुभएको थियो । सो पश्चात् वीर्यवती गुरुमाले मानव जीवनमा भौतिक सुखका साथै मानसिक सुखको पनि आवश्यक भएको हुनाले बुद्ध बृद्धावस्थामा हुने शारीरिक दुर्बलताको कारणले उत्पन्न हुने गिर्दो मनोबल शक्ति उकास्नका लागि एवं सुख शान्तिपूर्वक जीवन विताउन भगवान् बुद्धले सिकाउनु भएको ज्ञान विषयमा प्रवचन दिनुभएको थियो ।

आवरण चित्र परिचय

अछूत कन्या

उँच नीच तथा जातपातको विकट भेदभाव र अस्पृश्यताको कलंकले कहिले देखि सामाजिक व्यवस्थालाई दूषित गरिरहेको छ। २६०० वर्ष पहिला बुद्धकालिन समयमा नै यस प्रथा विष जस्तै फैलिएको देखिन्छ। उच्च वर्गीय ब्राह्मण र क्षेत्रीहरू विच पनि पारस्परिक प्रतिद्वन्द्विताको प्रबल होड चल्थ्यो। एकथरीले आफू ब्रह्माको मुखबाट उत्पन्न भएको भन्दै दावी गर्नेहरूले आफूलाई श्रेष्ठ मान्दै अरूलाई हीन मान्ने गर्थे।

जसरी,

ब्राह्मणाव ब्रह्मनो पुता ... ब्राह्मणोव सेट्ठो वण्णो, हीना अञ्जे वण्णा। (— दी.नि.३.११४, अग्गञ्ज सुत्त)

त्यही अर्को थरी क्षेत्रीहरू चार वर्ण मध्ये आफूलाई सधैं प्राथमिकता दिने गर्थे।

जसरी,

खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा, सुद्धा चण्डाल पुक्कुसा
(— विमान वत्थु - १९५)

उनीहरूको मान्यता यसरी थियो -

“**खत्तियो द्विपद सेट्ठो**”—मनुष्यहरू मध्ये क्षेत्री श्रेष्ठ छन्।

(— संयुक्त निकाय, सगाथावग्गो-१४, खत्तिय सुत्त)

फेरि ब्राह्मण-ब्राह्मण विच पनि उँच नीचको भेदभाव चल्ने गर्थ्यो। कात्यायन र वाशिष्ठ ब्राह्मण उच्च, तथा कोशिय र भारद्वाज ब्राह्मण हीन मान्ने गर्थे।

(— विनयपिटक पाचित्तियकण्ड - १८)

यसरी नै क्षेत्री-क्षेत्री बीच पनि उँच नीचको भेदभाव चल्थ्यो। शाक्य वंशिय क्षेत्रीहरू आफूलाई उच्च मान्थे भने कोशल नरेश प्रसेनजितलाई उनीहरू भन्दा तल्लो जातीको मान्ने गर्थे।

(— धम्मपद - अट्ठकथा, -४.३, विट्ठूभवत्थु)

यसरी नै चातुवर्णी ब्राह्मणी परम्परामा शुद्रहरूलाई ब्रह्माको पाइतालाबाट उत्पन्न भएकाहरू भन्ने घोषणा गरी उनीहरूलाई सबभन्दा नीच वर्णीय मानिसको रूपमा लिने गर्थे। परन्तु चण्डाल र पुक्कुसलाई शुद्रहरू मध्य पनि नीच मान्ने गरेको छ। उनीहरूलाई सयौं अछूत, अस्पृश्य उत्पीडित, शोषित, अंत्यज र अवर्णको रूपमा राखिएको थियो। उनीहरूलाई सयौं अछूत, अस्पृश्य उत्पीडित, शोषित, अंत्यज र अवर्णको रूपमा राखिएको थियो। उनीहरूलाई छुने त कता कता उनीहरूको छाँयाले पर्दा पनि आफूलाई अपवित्र हुने थान्थे। उनीहरूले छोएको पानी समेत पिउदैनथे। उच्च

लेखक- **आचार्य कल्याण मित्र सत्यनारायण गोयन्का**
अनुवाद- **भिक्षुणी वीर्यवती**

जातीहरूको कुँवा, इनारबाट तिनीहरूले पानी लिन पाउदैन। उनीहरूका लागि कुँवा, इनार अलग नै हुन्थ्यो। जुन कुवा, इनारबाट उच्च जातीका मानिसहरू कदापि पानी पिउदैनथे।

एक दिनको घटना-

प्रकृति नाम गरेकी एक अछूत कन्या, आफ्नो परिवारको लागि अछूतहरूको कुवामा पानी भरिरहेकी थिइन्। दरिद्रताको कारण उनीले मैलो र फाटिएको वस्त्र लगाएकी थिइन्। उनको सामूबाट भगवान् बुद्धको उपस्थाक (सेवक) आनन्द आइरहेको थियो। भगवान् बुद्धको काकाका छोरा भिक्षु आनन्द अत्यन्त सुन्दर थिए। गोरो प्रबल प्रतिभाशाली व्यक्तित्वका धनी थिए। स्पष्टरूप बाट उनी उच्चवर्णीय क्षेत्रिय देखिन्थ्यो। त्यही बाटोबाट आइरहेका उनलाई गर्मीको कारणले घाँटी सुकी पानी प्यास लागिरहेको थियो। गर्मीको कारण शरीर पसिना पसिना भइरहेको थियो। कुँवाबाट पानी झिकी पानी भरिरहेकी प्रकृतिसंग उहाँले पानी माग्नु भयो। अछूत कन्या प्रकृती हडबडाइन। उनीले सोचिन्-

यो भिक्षु उच्च जातीका नै देखिन्छन्। उहाँले म नीच जातीको हुँ भन्ने कुरा थाहा छैन होला। मैले उहाँलाई म अछूत परिवारको र यो कुँवा पनि अछूतहरूको नै हो त्यसैले यो पानी उच्चकुलको व्यक्तिलाई पिलाउन सक्दिन भनेर भन्नु पर्‍यो।”

यति सोची उनीले आफ्नो निर्दोषी र सोभोपना प्रस्तुत गर्दै भनिन्-

“श्रमण। म नीच जातीकी युवती हुँ। त्यसैले म तपाईंलाई यस कुँवाको पानी कसरी पिलाउँ ?”

उनको यो कुरा सुनी भिक्षु आनन्दले भन्नुभयो-
“वहिनी ! मैले तिमिसंग पानी माग्दैछु। तिम्रो जात सोधेको होइन।”

धन्य हुनुहुन्छ भगवान् बुद्ध र उहाँको जातीभेद विरुद्धको शिक्षा। धन्य छ उहाँको शिक्षा पलन गर्नुहुने सबै सर्ववर्णिय शिष्य।

भिक्षु आनन्दको आग्रह प्रति नतमस्तक भएकी अछूत कन्या प्रकृती लजाउँदै, डराउँदै उहाँलाई जल पिलाइन्। प्रसन्नतापूर्वक जल पिउनुभई आफ्नो प्यास बुझाई भिक्षु आनन्द त्यहाँबाट प्रस्थान गर्नुभयो। ■

THE DHARMAKIRTI

A BUDDHIST MONTHLY

सभारः बुद्ध जीवन चित्रावली - आचार्य सत्यनारायण गोयन्का

भिक्षु आनन्दले अछुत कन्यासंग खाने पानी मागनु हुँदै

वर्ष-३७; अङ्क-१०

बु.सं. २५६३, सि पुन्हि

थेरवाद बौद्ध संग्रहालय उद्घाटन

२०७६ माघ १२, आइतबार । लुम्बिनी ।

लुम्बिनी स्थित धर्मोदय सभा स्वयम्भू महाचैत्य भित्र बौद्ध महिला संघ नेपालले थेरवाद बौद्ध-संग्रहालय स्थापना गरिएको छ । उक्त संग्रहालय माघ १२ गतेका दिन एक भव्य कार्यक्रममा विच प्रदेश नं ५ का मुख्य मन्त्री शंकर पोखरेलले उद्घाटन गर्नु भएको समाचार छ । प्राप्त समाचार अनुसार उद्घाटनको क्रममा मुख्य मन्त्री पोखरेलले उक्त संग्रहालयले नेपालमा बुद्ध धर्मको विषयमा जानकारी दिने मात्र नभई लुम्बिनीकै गरिमालाई बढाउने विश्वास गर्नुभएको थियो । बौद्ध महिला संघ नेपालका सल्लाहकार एवं उद्योगपति पद्म ज्योती कंसाकारले नेपालको थेरवाद बुद्ध धर्मको विकासको सचित्र वर्णन गर्न ठाउँको अभाव भइरहेको अवस्थामा यस संग्रहालयले सबै नेपाली तथा विदेशीहरूलाई नेपालमा बुद्ध धर्मको विकासको लागि के कस्ता चरणहरू पार गर्नुपरेका रहेछ भन्ने जानकारी दिइरहेको विषयमा प्रकाश पार्नुभयो । यसरी नै संग्रहालय निर्माण समितिका संयोजक डा. केशरी लक्ष्मी मानन्धरले संग्रहालय निर्माण गर्ने सोच धेरै पहिले देखि नै रहेतापनि यसको लागि आवश्यक सामानहरू संकलन गर्न कठिन भइरहेको कारणले यस

कार्यमा केही ढिलाई भएको जानकारी पनि दिनुभयो । यही सिलसिलामा संग्रहालयका व्यवस्थापक कर्ण महर्जनले संग्रहालय रहेका विविध सामग्रीहरूको विषयमा जानकारी गराउनु भएको थियो

कार्यक्रममा संघनायक ज्ञानपूर्णक महास्थविरको शुभकामना सन्देश भिक्षु बोधिज्ञान महास्थविरले वाचन गर्नुभएको थियो ।

दाता द्रव्यमान सिंह तुलाधरले जनसहभागिताबाट निर्मित यस संग्रहालयको निर्माण हुनु बौद्ध जगतका लागि खुशीको कुरा भएको बताउनु भयो ।

अखिल नेपाल भिक्षु संघका अध्यक्ष भिक्षु मैत्री महास्थविरले पञ्चशील प्रार्थना गराउनु भएको उक्त कार्यक्रममा भिक्षुणी डा. अनोजा गुरुमां, लुम्बिनी विकास कोषका उपाध्यक्ष, भिक्षु मैत्रेय, सांसद फकरुद्दिन खान, लुम्बिनी बौद्ध विश्वविद्यालयका उपकुलपति हृदयरत्न वज्राचार्य, धर्मोदय सभाका वरिष्ठ उपाध्यक्ष लक्ष्मीदास मानन्धर आदि बौद्ध विद्वान व्यक्तिहरूको पनि उपस्थिती थियो ।

कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि मुख्यमन्त्री पोखरेल तथा
(क्रमशः २४ पेजमा हेर्नुहोला)